

089.95911
อ234จ

พล.ร.ต. [illegible]

อภินันทนาการ

จาก

พลเรือเอก อดุล ตุลยานนท์

1123

อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พลเรือตรี เจริญ นายเรือ

(หลวงประจญประจามิตร)

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันพฤหัสบดี ที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๖

เลขหมู่ 089.95911
ด234ค
เลขทะเบียน 006375

14491

พลเรือตรี เจริญ นายเรือ

(หลวงประจญ ประจามิตร)

ชาตะ ๑๑ มิถุนายน ๒๔๓๓

ตั้งศพบำเพ็ญกุศล ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม

ประวัติราชการ

ของ

พลเรือตรี เจริญ นายเรือ

นามบิดา นายแฉ่ง นามมารดา นางเนย

เกิด ณ วัน ๔ ฯ ๗ ค่ำ ปีขาล ตรงกับวันที่ ๑๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๓๓

สำนักวิชา โรงเรียนนายเรือ ชั้น ๕

ตำแหน่งต่าง ๆ ที่ได้ทำการในราชการทหารเรือ

ประจำกองโรงเรียนพลทหารเรือที่ ๑	๑ พ.ย. ๕๕
นายกราบกองโรงเรียนพลทหารเรือที่ ๑	๓ เม.ย. ๕๖
นายกราบกองโรงเรียนพลทหารเรือที่ ๔	๑ ก.พ. ๕๘
รั้งตำแหน่งต้นกอง กองโรงเรียนพลทหารเรือที่ ๔	๒๔ ส.ค. ๕๙
ต้นกองโรงเรียนพลทหารเรือที่ ๔	๒๐ ส.ค. ๖๐
ต้นกองโรงเรียนพลทหารเรือที่ ๕	๒๘ ก.ย. ๖๐
รั้งผู้บังคับการป้อมพระจุลจอมเกล้า ฯ	๑๕ มี.ค. ๖๑
ผู้บังคับการโรงเรียนพลทหารเรือกรุงเทพ ฯ	๑ ธ.ค. ๖๔
ผู้บังคับการป้อมพระจุลจอมเกล้า ฯ	๓๑ ต.ค. ๖๕
ผู้บังคับการกองเรือนจำกลางทหารเรือ	๑ พ.ค. ๖๘
รองผู้บังคับการกองพันพาหนะทหารเรือ	๒๒ ธ.ค. ๖๘
ผู้รั้งตำแหน่งผู้บังคับการกองพันพาหนะทหารเรือ	๑ ก.พ. ๗๔
ผู้บังคับการกองยานพาหนะทหารเรือ	๘ ก.ค. ๗๕
ผู้บังคับกองยานพาหนะทหารเรือ	๒๘ ม.ค. ๗๕
สำรองราชการกรมทหารเรือ	๒๘ พ.ย. ๗๖
ผู้บังคับสถานีฝึกสัตหีบ	๑๔ มี.ค. ๗๖

ผู้บังคับการสถานีทหารเรือสัตหีบ	๑ เม.ย. ๗๙
ผู้บังคับกองโยธาสถานีทหารเรือสัตหีบ	๑๓ เม.ย. ๘๐
รักษาราชการผู้บังคับการจังหวัดทหารเรือชลบุรี	๒๗ ม.ค. ๘๑
ผบ. กองโยธา มณฑลทหารเรือที่ ๒	๑ ส.ค. ๘๖
รอง ผบ. มณฑล ทร. ๒	๒๓ ต.ค. ๘๗
โปรดเกล้าฯ ให้เป็นผู้บังคับการ มณฑลทหารเรือที่ ๒	๑๗ ก.ค. ๘๘

รับและเลื่อนยศทหารเรือ

นักเรียนนายเรือ	๕ ก.พ. ๔๙
ขึ้นทะเบียนทหารกองประจำการ ๑๒๗ / ท.ร.ก. ๔	๑ เม.ย. ๕๑
นักเรียนทำการนายเรือ	๑ พ.ย. ๕๕
ว่าที่เรือตรี	๑ ธ.ค. ๕๖
สัญญาบัตรเรือตรี	๒๘ พ.ค. ๕๗
สัญญาบัตรเรือโท	๒๖ พ.ค. ๖๐
สัญญาบัตรเรือเอก	๒๙ มี.ค. ๖๓
สัญญาบัตรนาวาตรี	๒๗ เม.ย. ๖๙
สัญญาบัตรนาวาโท	๑ เม.ย. ๗๙
สัญญาบัตรนาวาเอก	๑๙ มิ.ย. ๘๔
สัญญาบัตร พลเรือตรี	๑ เม.ย. ๘๘

รับและเลื่อนเงินเดือน

รับเงินเดือน	เรือตรี	ชั้น ๓ ข.	(๖๐ บาท)	๑ พ.ย. ๕๕
,,	,,	,, ๓ ข.	(๘๐ บาท)	๑ เม.ย. ๕๖
,,	,,	,, ๒ ข.	(๘๕ บาท)	๑ เม.ย. ๕๘
,,	,,	,, ๑ ข.	(๙๐ บาท)	๑ เม.ย. ๕๙

รับเงินเดือน เรือโท ชั้น ๓ ข.		(๙๕ บาท)	๑ เม.ย. ๖๐
,, ,, ,, ๒ ข.		(๑๐๕ บาท)	๑ เม.ย. ๖๑
,, ,, ,, ๑ ข.		(๑๑๕ บาท)	๑ เม.ย. ๖๓
รับเงินเดือน เรือเอก ชั้น ๓ ข.		(๑๓๕ บาท)	๑ เม.ย. ๖๔
,, ,, ,, ๒ ข.		(๑๔๕ บาท)	๑ เม.ย. ๖๕
,, ,, ,, ๑ ข.		(๑๖๐ บาท)	๑ เม.ย. ๖๖
รับเงินเดือน นาวาตรี ชั้น ๓ ข.		(๑๙๐ บาท)	๑ เม.ย. ๖๙
,, ,, ,, ๒ ข.		(๒๒๐ บาท)	๑ เม.ย. ๗๑
,, ,, ,, ๑ ข.		(๒๖๐ บาท)	๑ เม.ย. ๗๕
รับเงินเดือน ชั้น ๑๖		(๒๖๐ บาท)	๑ เม.ย. ๗๖
,, ,, ๑๗		(๒๘๐ บาท)	๑ เม.ย. ๗๗
,, ,, ๑๘		(๓๐๐ บาท)	๑ เม.ย. ๗๙
,, ,, ๔๔		(๓๒๐ บาท)	๑ เม.ย. ๘๑
,, ,, ๔๕		(๓๕๐ บาท)	๑ เม.ย. ๘๒
,, ,, ๔๖		(๔๐๐ บาท)	๑ เม.ย. ๘๓
,, ,, ๔๘		(๕๐๐ บาท)	๑ มิ.ย. ๘๔
,, ,, ๔๙		(๕๕๐ บาท)	๑ ก.ค. ๘๕
,, ,, ๕๐		(๖๐๐ บาท)	๑ ก.ค. ๘๖
,, ,, ๕๑		(๖๕๐ บาท)	๑ เม.ย. ๘๘

รับและเลื่อนบรรดาศักดิ์

สัญญาบัตร ขุนประจญประจามิตร	๑๓ เม.ย. ๖๖ ถึง	๒๖ มี.ค. ๖๗
สัญญาบัตร หลวงประจญประจามิตร	๒๗ มี.ค. ๖๗ ถึง	๓ เม.ย. ๘๕
ลาออกจากบรรดาศักดิ์	๔ เม.ย. ๘๕	

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

เหรียญบรมราชาภิเศก	๒ ธ.ค. ๕๔
เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย	๓๐ ธ.ค. ๕๗
เหรียญบรมราชาภิเศกเงินรัชกาลที่ ๗	๒๕ ก.พ. ๖๘
เบญจมาภรณ์ช้างเผือก	๖ พ.ย. ๗๐
เหรียญจักรมาลา	๖ พ.ย. ๗๒
จัตุรถาภรณ์มงกุฎไทย	๖ พ.ย. ๗๔
จัตุรถาภรณ์ช้างเผือก	๒๐ ก.ย. ๘๐
ตริตาภรณ์มงกุฎไทย	๒๐ ก.ย. ๘๒
เหรียญชัยสมรภูมิ	๓๑ ก.ค. ๘๔
ตริตาภรณ์ช้างเผือก	๑๙ ก.ย. ๘๔
ทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย	๑๙ ก.ย. ๘๕

ราชการพิเศษ

เป็นผู้อำนวยการทั่วไปในการสร้างถนนจากตำบลสัตหีบ ถึงจังหวัดชลบุรี (คำสั่งกองทัพเรือ ๗๗/๗๘) ตั้งแต่ ๒๔ ก.ค. ๗๘

ราชการทัพ

ได้รับวันราชการทวีคูณในคราวกรณีฉุกเฉินเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ ในตำแหน่งทำการแทน ผบ. มณฑล ทร. ๒ และ ผบ. มณฑล ทร. ๒ ดำเนินงานและสั่งการทางยุทธการ ตั้งแต่ ๒๕ ม.ค. ๘๕ ถึง ๑ ม.ค. ๘๙

คุณพ่อ

คุณพ่อเป็นบุตร นายแฉ่ง นางเนย นายเรือ เกิดวันที่ ๑๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๓๓ ตรงกับวันพุธ แรม ๙ ค่ำ เดือน ๗ ปีขาล ณ ตำบลตาลไทร อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม คุณพ่อเป็นพี่คนโต มีพี่น้องร่วมบิดามารดา ๕ คน คือ

นาวาตรี หลวงชัยนาวา	(ถึงแก่กรรม)
นางเที่ยง ชูอรุณ	,,
นางสาย นายเรือ	,,
นางถนอม ภาณุมาศ	,,
นางทองอิ่ม นายเรือ (พึ่งบุญ ณ อยุธยา)	,,

ได้สมรสกับ นางสาวถนอม ชาตินันทน์ บุตรี พระยาภูมิพิชัย (หรุ่ม ชาตินันทน์) และคุณหญิงสัมฤทธิ์ มีบุตร—ธิดา ๔ คน

นางจำเนียร วะสีนนท์ สมรสกับ พล. ร.ต. ประกอบ วะสีนนท์

นางสาว กาญจนา นายเรือ

นายพัฒนา นายเรือ สมรส กับ นางสาว อัปสร สีบุญเรือง

นางสาว สมานจิตต์ นายเรือ

คุณพ่อเป็นหัวหน้าครอบครัวผู้มีอารมณ์ดี ใจคอกว้างขวาง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความสุขอยู่กับ การให้ การดนตรี การกีฬา และ การรวมกลุ่ม

"การให้" ในชั่วชีวิตของคุณพ่อ คุณพ่อจะเป็น "ผู้ให้" มาตลอดโดยมิค่อยจะคำนึงถึงสภาพส่วนตัวของตนเอง ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นใคร—มาจากไหน—เคยรู้จักกันมาก่อนหรือไม่ คุณพ่อเป็นต้องขมีขมันช่วยเหลือ หากไม่สามารถจะช่วยได้เต็มที่ แม้เพียงเล็กน้อยก็จะเห็นได้ชัดว่าคุณพ่อมีความสบายใจ แต่สำหรับลูก—หลาน ต้องเป็น "การให้" โดยทางอ้อม ซึ่งจะบังเกิดผลดีในอนาคต

"การดนตรี" เป็นความสุขของคุณพ่อที่จะใช้เวลาว่างสำหรับการเล่นดนตรีไทย ได้สะสมเครื่องดนตรีไว้หลายชนิด ชอบการขับร้อง ในระยะหลัง ๆ นี้ถ้าเห็นว่าผู้ใดสนใจเครื่องเล่นชนิดใดก็จะมอบเครื่องดนตรีชนิดนั้นให้ไป คุณพ่อเห่เรือเสียงไพเราะมาก

"การกีฬา" คุณพ่อชอบกีฬาอยู่หลายประเภท ได้เคยเป็นผู้จัดแข่งขันกีฬาทหารเรืออยู่เป็นประจำทั้งทางบกและทางน้ำ ตั้งแต่ที่ดินหน้าบ้านยังมิได้ถูกตัดเป็นถนนอิสรภาพ เรามีสนามหน้าบ้านกว้างขวางพอที่จะใช้สำหรับการกีฬาได้หลายชนิด

"การรวมกลุ่ม" คุณพ่อจะหัดให้เรามีความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ห้ามโกรธ—ห้ามทะเลาะกัน งานที่มอบให้ปฏิบัติมักจะมิใช่งานที่ต่างคนต่างทำ แต่เป็นงานที่ต้องช่วยกันทำ งานนั้น ๆ จะสำเร็จได้ด้วยความร่วมมือกัน

ในด้านครอบครัว บ้านเราเป็นครอบครัวใหญ่มีพี่ – น้อง – ลูก – หลานอยู่รวมกันมาก คุณพ่อจะนำการปฏิบัติแบบทหารมาประยุกต์ใช้ในการปกครอง ทำตัวประหนึ่ง "พ่อ" ของทุกคน ให้ความยุติธรรมอย่างทั่วถึง บรรดาหลาน ๆ ต่างก็มีความรู้สึกเสมือนคุณพ่อคือ "พ่อ" ผู้ให้กำเนิดเช่นกัน คุณพ่อได้ทำตารางปฏิบัติงานประจำวันไว้ให้ ซึ่งทุกคนจะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดตั้งแต่ ๖.๐๐ น. ตื่นนอนเช้า จนถึง ๒๑.๐๐ น. เข้านอน (จะยกเว้นให้บ้างในกรณีพิเศษ) และที่พวกเราชอบที่สุดก็คือชั่วโมง "ออกกำลังกาย" ซึ่งคุณพ่อจะเป็นผู้ควบคุมเอง คุณพ่อเกลียดวิธีทำโทษเด็กโดยการ "ตี" เป็นอย่างยิ่ง ไม่ว่าใครตีเด็กก็จะไม่พอใจทั้งนั้น และจะโกรธมากถ้าคุณแม่ใช้วิธีนี้ทำโทษเด็ก ฉะนั้นจึงเป็นที่รู้กันว่าถ้าคุณพ่ออยู่บ้าน — เด็ก ๆ ในบ้านจะไม่ถูกตีเป็นอันขาด แต่คุณพ่อจะใช้วิธีทำโทษชนิดให้เกิดประโยชน์ เช่นให้กวาดใต้ถุนบ้าน ล้างชาม ถอนหญ้า ตักน้ำ วิ่งรอบสนามหญ้า เป็นต้น นอกจากนี้คุณพ่อยังมีวิธีการแข่งขันให้เกิดประโยชน์แล้วให้รางวัลแก่ผู้ชนะอีกด้วย เช่น การแข่งขันตักน้ำใส่โอ่งโดยให้ร่วมมือรับช่วงกัน โอ่งละ ๒ คน (ประเภทนี้มีบ่อยเพราะขณะนั้นยังไม่มีน้ำประปาใช้ ต้องตักจากสระน้ำในบ้าน) แข่งขันถางหญ้าในขอบเขตที่กำหนดให้ (ประเภทนี้มักจะมีในฤดูฝน) และจะให้ปฏิบัติภายในตารางกำหนด "ออกกำลังกาย" ในวันหยุดเรียนจะพาไปหัดว่ายน้ำในคลองมอญที่กองรักษาเรือเป็นประจำ เมื่อ

ว่ายกันได้ดีแล้วก็เลื่อนขั้นเป็นหัดพายเรือ โดยคุณพ่อเป็นผู้ถือท้าย ขั้นต่อไปให้หัดถือท้ายเรือเอง โดยคุณพ่อเป็นผู้คุมและสั่งการ กีฬาประเภทนี้พวกเราชอบมาก และมักจะมีการเรียกร้องกันเป็นประจำทั้งยังได้สั่งต่อเรือบดเล็ก ๆ ไว้ในสระน้ำในบ้าน ให้หัดพายกันเองอีกด้วย แต่ถ้าคุณพ่อไม่อยู่ คุณแม่ก็จะยึดเวลาเหล่านี้ไปเกือบหมด เพื่อให้เราทำงานบ้านเป็นลูกมือช่วยทำอาหาร และการฝีมือ โดยอ้างว่าต้องให้รู้จักทำงานบ้านไว้ มิฉะนั้นจะลำบากในวันข้างหน้า

ในด้านราชการ คุณพ่อใช้ชีวิตราชการอยู่ในกรุงเทพ ฯ ไม่มากนัก ก่อนที่จะไปปฏิบัติงานที่สัตหีบ คุณพ่อก็ได้ตามเสด็จทูลหม่อมบริพัตร ฯ อยู่เสมอ ขณะประจำอยู่สัตหีบในตำแหน่งผู้บังคับการกองโยธาทหารเรือ จะเข้ากรุงเทพ ฯ เพียงเดือนละครั้ง เพื่อติดต่อเรื่องราชการ เพราะในช่วงแรก ๆ การเดินทางต้องอาศัยทางเรือเท่านั้น ระหว่างหยุดเทอมพวกเราได้มีโอกาสไปเที่ยวตากอากาศชายทะเลกันทุกปี และครั้งละ ๑ เดือนเต็มเป็นประจำ หลังจาก พ.ศ. ๒๔๗๖ เป็นต้นมา แต่การตากอากาศของเราไม่เหมือนของผู้อื่น กล่าวคือคุณพ่อประสงค์จะให้รู้จักใช้ชีวิตอย่างลำบากบ้าง ให้ช่วยตัวเองทุกอย่างนับตั้งแต่ปีนบันไดเชือกขึ้นเรือเดินทะเล ขณะนั้นสัตหีบกันดารมาก ยังอยู่ในระหว่างหักร้างถางป่าการใช้ชีวิตที่นั่นต้องอาศัยความอดทนเป็นอย่างมาก คุณพ่อก็อยู่ในสภาพนั้นโดยมิได้อนาทรแต่อย่างใด ความจริงคุณแม่ไม่อยากให้เราไปเพราะเกรงจะลำบาก แต่เป็นความประสงค์ของคุณพ่อที่ต้องการให้ลูก—หลานรู้จักเผชิญกับความลำบาก และเป็นการสร้างความอดทนโดยทางอ้อม สำหรับความรู้สึกที่แท้จริงของพวกเรานั้น ความสนุกที่ได้รับก็คือ ความอิสระผสมกับความลำบาก นั่นเอง ที่สัตหีบคุณพ่อมิได้ตั้งกฎเกณฑ์ให้ปฏิบัติเหมือนอยู่ในกรุงเทพฯ อนุญาตให้เที่ยวได้ (ในเขตที่ราชการมิได้หวงห้าม) แต่ต้องเดินกันไปเอง ขึ้นเขา—ลงทะเลเดินกันทั้งวันสั่งห้ามเกี่ยวข้องกับรถราชการ มิให้มีสิทธิพิเศษใด ๆ ทั้งสิ้น ถึงกระนั้นเราก็ยังภาวนาให้ถึงเดือนเมษายนเร็ว ๆ เพื่อที่จะได้ไปสนุกสนานกับความลำบาก และเที่ยวกันอย่างสะบักสะบอม แต่มีอิสระพอสิ้นเดือนเมษายนต่างก็พาร่างอันผอมดำกลับกรุงเทพ ฯ เช่นนี้ทุกปี

คุณพ่อมีลูกชายคนเดียวคือ พัฒนา (แอ๊ว) ขณะนั้นอายุประมาณ ๔–๕ ขวบ อยู่บ้านกรุงเทพ ฯ ในความดูแลของ คุณแม่และคุณน้า ซึ่งต่างก็ตามใจและเอาใจกันมาก คุณพ่อมีความรู้สึกว่าต่อไปคงจะต้องเสียเด็ก จึงนำไปอยู่ที่สัตหีบด้วย โดยมิได้มีการบอกกล่าวให้ทราบล่วงหน้า ที่สัตหีบคุณพ่อได้ดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนเพื่อลูก–หลานข้าราชการ และเจ้าหน้าที่ให้ได้เรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แอ๊วเข้าเรียนในโรงเรียนนั้น จนกระทั่งคุณพ่อเกษียณอายุ และย้ายกลับกรุงเทพ ฯ ที่นั่น คุณพ่อได้หัดให้แอ๊วรับผิดชอบตัวเอง ส่วนใหญ่จะปล่อยให้อยู่กับทหาร เข้าแถวกับทหารรับประทานข้าวแดงกับทหาร และนอนกับทหาร วันสุดสัปดาห์มีมหรสพให้ทหารดูในสนาม แอ๊วก็ดูด้วย ทหารเล่นลิเกแอ๊วก็เล่นด้วย เป็นตัวพระเจ้าตาบ้างอะไรบ้างไปตามเรื่อง เมื่องานเลิกทหารขึ้นอาคารนอนกันหมด เหลือแอ๊วนอนหลับเผ้าสนามอยู่คนเดียวจนเช้าคุณพ่อทราบก็ชอบใจว่าลูกรู้จักทำตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดี และรู้สึกว่าภูมิใจต่อการเลี้ยงลูกชายเป็นอันมาก ขณะแอ๊วเรียนชั้นสูงขึ้น คุณอาโสภณ (พล. ร.ต. โสภณ ทิมกระจ่าง)ซึ่งออกไปราชการทะเลที่สัตหีบได้พยายามอ้อนวอนขอให้คุณพ่อ ส่งแอ๊วกลับไปเรียนในกรุงเทพ ฯ โดยจะรับเป็นผู้ปกครองและรับผิดชอบในเรื่องที่เกี่ยวข้องทุก ๆ อย่างให้ แต่ไม่สำเร็จ โดยคุณพ่อกล่าวว่า ลูกคนอื่นเรียนโรงเรียนนี้ได้ ลูกคุณพ่อก็ต้องเรียนได้ การไป–กลับให้เดินเหมือนคนอื่น ไม่ยอมให้นั่งรถหลังจากมีการจัดรถของโรงเรียนรับ–ส่งนักเรียน หากรถมาถึงหน้าบ้านแล้ว แอ๊วยังเตรียมตัวไม่เสร็จ คุณพ่อจะสั่งให้รถเลยไปรับบ้านอื่นทันที และสั่งให้แอ๊วเดินไปโรงเรียนเอง ด้วยเหตุผลว่า "ลูกต้องเป็นผู้คอยรถ ไม่ใช่รถต้องคอยลูก" ทั้งนี้เพราะไม่ประสงค์จะให้เป็นตัวอย่างที่ไม่ดีแก่ผู้อื่น

ในเวลาต่อมา เนื่องจากการชอบ "ให้" ของคุณพ่อนี้เองทำให้คุณแม่ต้องไปอยู่สัตหีบด้วยทั้งนี้โดยคุณอาโสภณ ได้เล่าให้ฟังหลังกลับจากสัตหีบว่า ของต่าง ๆ ในบ้านได้บางตาลงไปมากและครั้งต่อ ๆ มาได้ปรารภอีกว่า แม้แต่ของใช้ส่วนตัวก็เกือบจะไม่มีเหลือ เพราะใครอยากได้อะไรก็ให้เขาหมด ต่อไปน่ากลัวจะเหลือเฉพาะชุดใส่ทำงานเท่านั้น (เพราะคุณพ่อรูปร่างใหญ่ไม่มีผู้ใดใส่ขนาดนี้ได้) พร้อมทั้งได้เล่าถึงวิธีการเลี้ยงแอ๊วตามที่ได้เห็นมาให้ฟังด้วย คุณแม่จึงตัด

สินใจไปอยู่ที่สัตหีบพร้อมกับน้องคนเล็ก ขณะนั้นการเดินทางโดยรถยนต์ได้รับความสะดวกขึ้นแล้ว ทุก ๆ คนพอใจที่คุณพ่อได้มีความอบอุ่นกับครอบครัวเสียที แม้จะยังไม่สมบูรณ์ก็ยังดีกว่าที่แล้ว ๆ มา จนกระทั่งสงครามโลกครั้งที่ ๒ ผ่านไปแล้ว คุณพ่อก็ครบเกษียณอายุ (๕๕ ปี) กลับมาอยู่บ้านกรุงเทพ ฯ ในปี พ.ศ. ๒๔๙๐

ต่อมาคุณพ่อได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกวุฒิสภา เมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ และได้กราบถวายบังคมลาออกเมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๔๙๒

หลังจากนั้นคุณพ่อได้ไปช่วย พล.ร.อ. หลวงชลธารพฤฒิไกร ในเรื่องราชการของกรมอุทกศาสตร์ ควบคุมการก่อสร้างที่สถานีสมุทรศาสตร์ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ อยู่ระยะหนึ่ง เมื่องานนี้เสร็จเรียบร้อยก็ได้รับมอบหมายให้ไปควบคุมการทำนา ของกรมสวัสดิการทหารเรือที่ อำเภอโยทะกา จังหวัดฉะเชิงเทรา ต่อไปอีก

แม้คุณพ่อจะผ่านเกษียณอายุราชการมานานแล้วก็ตาม แต่คุณความดีและความสามารถเฉพาะตัวของคุณพ่อก็ยังเป็นที่ประทับใจของนายทหารชั้นผู้ใหญ่ ในวงการทหารเรืออยู่มาก กล่าวคือ พล.ร.อ. หลวงชลธารพฤฒิไกร ท่านได้มอบความไว้วางใจให้คุณพ่ออีกครั้งหนึ่ง ในการควบคุม ดูแลการก่อสร้างอาคารต่าง ๆ ขององค์การอาหารสำเร็จรูป (อสร.) กระทรวงกลาโหม ทั้งในบริเวณมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และที่อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ซึ่งได้ใช้ระยะเวลาปฏิบัติงานทั้งสองแห่งนี้อยู่นานพอสมควร และงานนี้เป็นงานชิ้นสุดท้ายของคุณพ่อ หลังจากนั้นจึงได้กลับมาอยู่บ้าน และได้พักผ่อนอย่างเต็มที่

การใช้ชีวิตอยู่กับบ้านเฉย ๆ ก่อให้เกิดความรำคาญแก่คุณพ่อมาก จึงได้หาทางแก้รำคาญโดยการนั่งรถประจำทางทุก ๆ สายที่แล่นผ่านหน้าบ้านไปจนสุดทางแล้วก็กลับ และมักจะซื้อผลไม้และอาหารดิบติดมือมาด้วย บางครั้งจะนั่งรถไฟสายคลองสานไปสมุทรสาคร จ่ายอาหารทะเลมามากมาย สั่งทำอาหาร โทรศัพท์เรียกลูก–หลานมาร่วมรับประทาน ทั้งนี้ไม่ยอมฟังการทัวงด้วยความเป็นห่วงของผู้ใดทั้งสิ้น และก็ได้เลิกปฏิบัติเองเมื่อรู้สึกตัวว่าไม่แข็งแรง ดังแต่ก่อน

เพียงแต่ออกเที่ยวเฉพาะวันหยุดราชการโดยลูก–หลานเป็นผู้พาไป การออกไปสัมผัสกับธรรมชาติในต่างจังหวัดทำให้คุณพ่อรู้สึกสดชื่นขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

สำหรับวิธีการเลี้ยงลูก–หลานในอดีตของคุณพ่อนั้น ได้ปรากฏว่าเป็นการ "ให้" ที่มีคุณค่ามหาศาลต่อการดำรงชีวิตในปัจจุบันของพวกเราเป็นอย่างมาก ในวันเกิดและวันขึ้นปีใหม่ของทุก ๆ ปี นอกจากจะพรั่งพร้อมด้วยญาติพี่น้อง ลูกหลาน เหลน แล้ว ยังมีผู้เคยร่วมงานกันมาในอดีต ทั้งผู้อยู่ในกรุงเทพ ฯ และต่างจังหวัดมาอวยพรคุณพ่อเป็นประจำ

คุณพ่อมีประวัติในการยิงปืนแม่น (ปืนพก) ในวงการทหารเรือยุคนั้นและได้รับรางวัลที่หนึ่งเป็นที่ระลึกอยู่จำนวนมาก และยังได้รับการจารึกชื่อในโล่ของกองทัพเรือ ในประเภทรางวัลที่หนึ่ง 3 ปีติดกันอีกด้วย ได้นำรางวัลดังกล่าวที่งาม ๆ และน่าดูไปวางไว้ในห้องรับแขกด้วย และแล้วก็ปรากฏว่าได้หายไปทีละชิ้น ๆ ซึ่งพอจะสันนิษฐานกันได้ว่าสาเหตุมาจากการ "ไม่ชอบให้ผู้อื่นผิดหวัง" ของคุณพ่อนั่นเอง

เกี่ยวกับสุขภาพของคุณพ่อ จัดได้ว่าคุณพ่อเป็นบุคคลที่มีสุขภาพดีมาก ออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ และรับประทานอาหารที่มีคุณค่าตลอดมา ขณะรับราชการอยู่สัตหีบ เคยเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลครั้งเดียวด้วยโรคมาเลเรีย และเมื่ออายุประมาณ ๘๓ ปีคุณพ่อได้เข้ารับการรักษาทางศัลยกรรม ณ โรงพยาบาลศิริราช เนื่องจากอาการถ่ายปัสสาวะบ่อย ๆ และออกครั้งละน้อย ๆ หลังจากนั้นสุขภาพทั่วไปยังคงดีตลอดมา

แม้เมื่ออายุย่างเข้า ๙๐ ปี ความจำ หู และตา ของคุณพ่อก็ยังดีเหมือนเดิมแต่เท้าทั้งสองข้างเริ่มมีอาการบวมบ่อย ๆ พร้อมกับมีอาการอ่อนเพลีย ได้เข้ารับการตรวจและพักผ่อนที่โรงพยาบาลสมเด็จพระปิ่นเกล้า หลังจากให้การทดแทนน้ำทางเส้นโลหิต และให้อาหารที่มีโปรตีนสูงอาการอ่อนเพลีย และการบวมของเท้าก็หายไป

สุขภาพของคุณพ่ออยู่ในเกณฑ์คงที่มาอีกเกือบ ๒ ปี จึงกลับมามีอาการอ่อนเพลียมากขึ้นการลุก–นั่งเองค่อนข้างยากลำบาก เดินก็ไม่ค่อยไหว รวมทั้งคุณพ่อเป็นผู้มีรูปร่างใหญ่และน้ำหนักมากการพยุงลุก พยุงนั่ง และการพลิกตัว จึงลำบากมากทีเดียว หมอประกอบซึ่งเป็น

บุตรเขย ได้ดูแลให้การรักษาอยู่ แต่อาการดังกล่าวไม่ดีขึ้น มีแต่ทรงกับทรุด เริ่มมีอาการเบื่ออาหาร อาหารที่เคยชอบก็ไม่รับประทาน เสียงพูดพึ่งไม่ชัด พูดเหมือนคนลิ้นคับปาก บางครั้งมีอาการชาของร่างกาย ทำให้สงสัยว่าอาจจะเป็นเส้นเลือดในสมองเกิดตีบตัน จึงได้พร้อมใจกันพาคุณพ่อเข้ารับการตรวจรักษาที่โรงพยาบาลสมเด็จพระปิ่นเกล้าอีก จากการตรวจได้พบการผิดปกติเกี่ยวกับการขับถ่ายของไต แพทย์และพยาบาลของโรงพยาบาลสมเด็จพระปิ่นเกล้า ที่ดูแลคุณพ่ออยู่ได้ให้การรักษา ดูแลใกล้ชิดอย่างดียิ่ง (ซึ่งพวกเราต้องขอขอบคุณเป็นอย่างมากโดยทั่วถึงกันไว้ ณ ที่นี้) แต่ก็สุดความสามารถที่จะแก้อาการเสื่อมของการทำงานของไตให้กลับคืนอย่างเดิมได้ ในที่สุดคุณพ่อก็ได้จากไปอย่างสงบ เนื่องจากระบบการทำงานของไตล้มเหลว ในคืนวันอังคารที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๒๕ เวลา ๒๐.๔๕ นาฬิกา

ในชั่วชีวิต คุณพ่อได้ก่อแต่กรรมดี จิตใจโอบอ้อมอารี เป็นร่มโพธิ์พักพิงทั้งกายและใจของพี่น้องลูกหลานและผู้มีความทุกข์ยาก เป็นผู้บังคับบัญชาที่เข้มแข็งแต่เปี่ยมด้วยความเมตตาต่อบรรดาลูกน้อง เป็น "ผู้ให้" มาตลอดโดยไม่ใส่ใจต่อการเป็น "ผู้รับ" เป็นผู้มีจิตใจไม่เศร้าหมอง และมองผู้อื่นในแง่ดี คุณพ่อได้จากไปโดยทิ้งความดีไว้เป็นอนุสรณ์ พวกเราจึงหวังได้อย่างเต็มเปี่ยมว่าดวงวิญญาณของคุณพ่อได้ละจากโลกนี้ไปสู่สุคติอย่างแท้จริงแล้ว.

ลูก—หลาน

เพื่อพลเรือตรี เจริญ นายเรือ

(หลวงประจญประจามิตร)

ในขณะที่เขียนนี้ พลเรือตรี เจริญ นายเรือ ได้สิ้นไปแล้ว ท่านถึงแก่อนิจกรรม ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๒๕ ท่านจากไปโดยยังความเศร้าสลดแก่ลูกหลานญาติ-มิตร และโอกาสเดียวกันก็ทิ้งผลงานที่ท่านได้กระทำไว้ให้คนรุ่นหลังถือเป็นเยี่ยงอย่าง และเจริญรอยสืบไป

ข้าพเจ้ารุ่นหลังท่านมาก จะเทียบก็คราวลูกเท่านั้น แต่ด้วยการโอบอ้อมอารี ไม่ถือตัว ประกอบกับการปฏิบัติงานของท่านเข้มแข็งตลอดเวลา ทำให้ข้าพเจ้าสนใจ และกลายเป็นเคารพนับถือ และรักท่านเป็นลำดับ ท่านไม่เคยเป็นผู้บังคับบัญชา ท่านเป็นเพียงผู้ใหญ่ที่เพียบพร้อมด้วยพรหมวิหาร และเป็นผู้ให้แก่ข้าพเจ้าอย่างล้นเหลือ แม้ไม่ทุกอย่างที่ข้าพเจ้าอยากได้ก็ดี ข้าพเจ้าพอใจที่จะถือว่าท่านเป็นผู้ใหญ่ที่เคารพรักของข้าพเจ้า ที่ให้ความอบอุ่นแก่ข้าพเจ้าคนหนึ่ง

ท่านเป็นใคร อยู่ที่ไหน ข้าพเจ้าไม่เคยรู้จักมาก่อน ได้เริ่มรู้จักท่านโดยบังเอิญ ด้วยพฤติการณ์บางอย่างที่ติดใจ สมัยข้าพเจ้าเป็นนักเรียนนายเรือ อยู่ที่พระราชวังเดิม ธนบุรี ทางราชการจัดให้มีการแข่งขันฟุตบอลระหว่างหน่วยต่าง ๆ ในกองทัพเรือ เล่นกันที่สนามหญ้า ด้านใต้ของพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย เรียกกันว่าสนาม "กองเรือกล" เราผู้เล่นในทีมโรงเรียนนายเรือมีความกังวลใจด้วยรู้สึกว่าได้รับการให้กำลังใจจากบุคคลหลายหมู่คณะน้อยเหลือเกิน จำนวนผู้เอาใจช่วยอย่างเต็มที่ ก็มีนักเรียนนายเรือขณะนั้นประมาณ ๔๐ คนเห็นจะได้ ขณะเดียวกันนี้มีนาย-ทหารเรือผู้หนึ่งกรุณาให้กำลังใจแก่พวกเราอย่างเปิดเผย และแข็งขัน คงจะสงสารพวกเราที่ว้าเหว่ ข้าพเจ้าทราบภายหลังว่าท่านผู้นี้คือ คุณหลวงประจญประจามิตร ขณะนั้นเป็นนาวาตรี ผู้บังคับกองพันยานพาหนะทหารเรือ ต่อมาได้เห็นท่านแทบทุกครั้งที่ ทีมโรงเรียนนายเรือลงสนาม

นี้เป็นการแรกเริ่มที่ข้าพเจ้ารู้จักท่านทั้ง ๆ ที่ท่านอาจจะไม่รู้จักข้าพเจ้าก็ได้

ต่อมาเมื่อข้าพเจ้าเป็นนายทหารเรือ ข้าพเจ้าจะได้พบท่านก็ตอนเรือออกฝึกในทะเล หรือเมื่อข้าพเจ้ามีราชกิจที่สัตหีบเป็นครั้งคราว เพราะท่านมีงานไปทางหนึ่ง และข้าพเจ้ามีอาชีพอีกทางหนึ่ง จะพบกันเมื่อเรือแวะสัตหีบ ซึ่งท่านมีหน้าที่บริการให้ความสะดวกแก่ทหารและเรือในเรื่องการส่งกำลังบำรุง จัดให้มีที่เล่นกีฬา และเรื่องบำรุงความสุขอื่น ๆ เป็นการพักผ่อนตามสมควร

เวลาล่วงเลยไปนานวันเข้า ข้าพเจ้าประหลาดใจที่ท่านกรุณาข้าพเจ้าเป็นพิเศษมากขึ้น ไม่ว่าจะขอยืมรถยนต์ของท่านขับเล่น หรือขออาบน้ำที่บ้านพักของท่าน ทั้งที่ข้าพเจ้าเป็นเพียงนายทหารผู้น้อย ส่วนท่านเป็นนายทหารชั้นผู้ใหญ่ มีตำแหน่งราชการสูงกว่าข้าพเจ้านัก เมื่อขอยืมรถยนต์ของท่านขับเล่นก็ไม่เห็นท่านว่ากระไร ส่งกุญแจรถยนต์ให้พร้อมกับพูดว่า "ระวังจะตกเขาตาย" อาบน้ำที่บ้านพักของท่านยังมีของเลี้ยงเสียอีก

จนแล้วจนรอดข้าพเจ้าสงสัยตัวเองว่า ได้กวนใจหรือล่วงเกินท่านเกินสมควรไปแล้ว แต่ท่านก็ไม่เคยเอ่ยปาก

คราวหนึ่งเมื่อสงครามมหาเอเชียบูรพา ข้าพเจ้าได้รับคำสั่งให้นำเรือดำน้ำ ร.ล. พลายชุมพล เข้ากรุงเทพฯ ด้วยภารกิจบางอย่าง เดินทางกลางคืนมาถึงปากน้ำเจ้าพระยาก็ได้รับทราบว่าเครื่องบินข้าศึกมาโปรยลูกระเบิดแม่เหล็กในและนอกสันดอนแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนหน้าที่เดินทางมาถึง ทางราชการสั่งปิดการเดินเรือ และให้ ร.ล. พลายชุมพล กลับไปรอฟังคำสั่งต่อไปที่สัตหีบ การเดินทางกลับไม่มีข้อขัดข้องประการใด แต่การขาดเสบียงอาหาร และปัจจัยสำคัญนั้น ข้าพเจ้าหนักใจ เมื่อถึงสัตหีบได้ขึ้นไปหารือท่านซึ่งขณะนั้นเป็นผู้บังคับการมณฑลทหารเรือที่ ๒ ท่านแก้ปัญหาให้โดยไม่ชักช้าด้วยการรับผิดชอบของท่านเอง

ข้าพเจ้าสังเกตดูอุปนิสัย และการทำงานของท่านเรื่อยมา เห็นว่าท่านเป็นบุคคลเรียบๆ ไม่โลดโผน ไม่ยุ่งในกิจการที่ไม่ใช่หน้าที่ ไม่กระตือรือร้นในลาภยศ ท่านว่าเป็นเรื่องของผู้บังคับบัญชาที่จะพิจารณาเห็นสมควร ท่านมุ่งหน้าทำงานในหน้าที่รับผิดชอบไม่ให้บกพร่อง ซื่อสัตย์ต่อผู้บังคับบัญชา และผู้ร่วมงาน ตลอดจนเพื่อนฝูง จิตใจร่าเริงแจ่มใส การกีฬาและบันเทิงก็

สนุกกับเขาได้ งานที่ท่านทุ่มเทพลังที่สุดได้แก่การเสริมสร้างสถานีทหารเรือสัตหีบให้สมบูรณ์ เป็นฐานทัพเรือที่สำคัญตามแนวความคิดของทางราชการ

ถ้าข้าพเจ้าจำไม่ผิด ท่านเคยได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งให้เป็นวุฒิสมาชิกแห่งรัฐสภาครั้งหนึ่ง ท่านมีอุดมการณ์ที่แยบยล แต่เมื่อไม่สามารถดำเนินการให้มีผลตามความคิดเห็นได้ ท่านก็แสดงความกล้า และเด็ดขาดให้ปรากฏโดยการเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัว

แม้ท่านจะได้พ้นจากราชการไปแล้ว แต่ท่านก็ยังกรุณาให้คำปรึกษาหารือในขนบธรรมเนียมประเพณีตามที่ท่านได้ประสบมาแก่ผู้ใคร่ทราบ เช่นการจัดกระบวนเรือพยุหยาตราทางชลมารค การฝึกซ้อมฝีพาย เป็นต้น ครั้งที่ข้าพเจ้ามีหน้าที่บังคับบัญชากระบวนเรือพยุหยาตราทางชลมารค ถ้าแม้นขาดความรู้จากท่านแล้ว ราชกิจคงไม่เรียบร้อยเป็นที่พอพระราชหฤทัย

เรื่องราวต่าง ๆ ที่เขียนมานี้เพื่อเป็นอนุสรณ์ว่าท่านได้มี และกระทำคุณงามความดีอย่างน้อยก็ปรากฏให้ข้าพเจ้าได้รู้เห็นแล้วบังเกิดความเคารพนับถือท่าน สำหรับท่านจะรู้สึกอย่างไรต่อข้าพเจ้านั้น ไม่ทราบ และก็ไม่มีโอกาสจะทราบเสียแล้ว ในระยะหลังนี้ท่านไม่ค่อยได้ออกงานและข้าพเจ้าก็มีเวลาน้อยสำหรับสังคม จึงพบท่านเพียงบางโอกาส ดูท่านแข็งแรง เข้มแข็ง ไม่เปลี่ยนแปลง เพียงแต่เปรยว่า "แข้งขาไม่ค่อยจะดี" เรียนถามท่านว่า "ยังเตะไหวไหม" ข้าพเจ้าหมายถึงกีฬาตะกร้อ ซึ่งท่านชอบมาก ท่านก็หัวเราะลงลูกคอตามแบบของท่าน

ท่านที่เคารพรักอย่างสูงของข้าพเจ้าผู้นี้ มีชีวิตอยู่อย่างธรรมดา ไม่ชอบหรูหรา ท่านเลี้ยงดูบุตรธิดา อบรมให้เป็นคนดี และใฝ่หาความรู้เพื่อการดำเนินชีวิต ให้ความยุติธรรมแก่ทุกคน ท่านให้ความรักแก่ข้าพเจ้าอย่างอบอุ่น เช่นลูกหลาน รวมไปถึงบุตร—ภรรยาของข้าพเจ้าด้วย ดุจครอบครัวท่าน และข้าพเจ้าภูมิใจในตัวท่านยิ่งนัก

คนดี ผู้ใหญ่ที่ดีเช่น พลเรือตรี เจริญ นายเรือ (หลวงประจญประจามิตร) ได้จากไปแล้วตามอายุขัยขอให้ท่านซึ่งเป็นที่เคารพ นับถือ และรักของลูกหลานจงไปสู่สุคติ ณ สัมปรายภพ.

พลเรือเอก จรูญ เฉลิมเตียรณ

(จรูญ เฉลิมเตียรณ)

คิดรำลึกถึง พลเรือตรี เจริญ นายเรือ

(หลวงประจญประจามิตร)

ข้าพเจ้าสอบแข่งขันเข้าโรงเรียนนายเรือได้ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ เมื่อข้าพเจ้าได้รับทราบรายชื่อเข้าเป็นนักเรียนนายเรือแล้ว ทางโรงเรียนได้จัดให้อยู่เป็นตอน ๆ คือ ส่วนหนึ่งเรียกว่าตอนหนึ่งกราบขวา และตอนสองกราบขวา อีกส่วนหนึ่งเป็นตอนหนึ่งกราบซ้าย และตอนสองกราบซ้าย ข้าพเจ้าได้อยู่ในตอนหนึ่งกราบขวา มีนักเรียนนายเรือ ห้อง ๕ คือนายเจริญ นายเรือเป็นหัวหน้าตอนหนึ่ง และข้าพเจ้าได้อยู่ในตอนนี้ เริ่มต้น นายกราบได้ให้ข้าพเจ้าขัดหม้อ—หุงต้มทองเหลืองที่ผูกติดอยู่กับแนปเซท (เครื่องซ้อมรบสำหรับผูกติดกับหลัง) ซึ่งมีสนิมเขียว ๆ เกาะเต็มหมดทั้งหม้อ ขัดอยู่ตั้งแต่เวลา ๐๙.๐๐ น. จนถึง ๑๒.๐๐ น. นายเจริญ นายเรือ นายตอนของข้าพเจ้า ได้บอกว่าขัดได้ดีแล้ว เที่ยงแล้วไปรับประทานอาหารกลางวัน แล้วท่านก็นำนักเรียนตอนของท่านไปรับประทานอาหารที่ห้องอาหาร ซึ่งเป็นครั้งแรกที่ข้าพเจ้าได้อยู่ในบังคับบัญชาของท่าน และท่านได้จากไปเมื่อท่านครบกำหนดออกเป็นนายทหารเหล่านาวิกโยธิน ท่านได้ถูกบรรจุไปรับราชการในหน่วยต่าง ๆ แต่ที่ทำมากที่สุดและนานที่สุด คือที่สถานีทหารเรือสัตหีบ และที่สถานีสมุทรศาสตร์หัวหิน ของกรมอุทกศาสตร์

ต่อมาเมื่อข้าพเจ้าได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรองประธานกรรมการ และผู้อำนวยการองค์การผลิตอาหารสำเร็จรูป เมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๔๙๘ (องค์การผลิตอาหารสำเร็จรูปหรือเรียกย่อว่า อสร. นั้น เกิดขึ้นโดยสืบเนื่องมาจากข้าพเจ้าได้ ไปบรรยายเรื่องอาหารของทหาร ที่ห้องประชุมกระทรวงกลาโหม เมื่อวันเสาร์ที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๔๙๕ ณ ที่นั้นมีนายทหารชั้นผู้ใหญ่ทั้ง ๓ กองทัพฟังอยู่ด้วย โดยเฉพาะเสนาธิการกลาโหม ได้หยิบยกเรื่องนี้ไปเสนอสภา-กลาโหม สภากลาโหมพิจารณาเห็นชอบ จึงให้ยกร่างเป็นพระราชกฤษฎีกา จัดตั้งองค์การผลิต

อาหารสำเร็จรูปขึ้น และให้ข้าพเจ้าเป็นผู้ดำเนินเรื่องต่อไป ข้าพเจ้าได้ดำเนินการจนในที่สุดเป็นพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งองค์การผลิตอาหารสำเร็จรูป ประกาศใช้บังคับ ตั้งแต่วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๔๙๘ เป็นต้นไป ต่อจากนั้นได้ดำเนินการไปตามพระราชกฤษฎีกาดังกล่าว มีจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นประธานกรรมการ ข้าพเจ้าเป็นรองประธานกรรมการและผู้อำนวยการ และกรรมการอีก ๑๕ นาย) ข้าพเจ้าคิดว่าจะต้องตั้งต้นงานอะไรก่อน และทำที่ไหน ในที่สุดเป็นผลของการวิ่งเต้นติดต่อได้ไปปักหลักอยู่ที่บางเขน ในบริเวณมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เรื่องก็จะต้องต่อไปอีกถึงการวางแผนผังออกแบบอาคารสถานที่

เมื่อพูดถึงการก่อสร้าง ทำให้ข้าพเจ้าต้องระมัดระวังตัวมาก เพราะเคยได้ยินคำครหานินทาเกี่ยวกับรายได้เป็นเปอร์เซ็นต์และเกี่ยวกับความไม่แข็งแรงของการก่อสร้าง อันสืบเนื่องจากผู้รับเหมาก่อสร้างตุกติก คนโกงบ้าง ผู้ว่าจ้างคอรัปชั่นบ้าง เป็นเหตุให้อาคารทรุดและหักพังก็มี ทำอย่างไรข้าพเจ้าจึงจะไม่ถูกนินทาในเรื่องดังกล่าวมานั้น

ข้าพเจ้าเป็นผู้อำนวยการคนแรก มีภาระเริ่มต้นมากมาย จะเอาเวลาที่ไหนไปควบคุมการก่อสร้างได้ ข้าพเจ้าก็ต้องคิดหาผู้อื่นมาทำหน้าที่แทน และได้พยายามคิดค้นบรรดาผู้ที่ข้าพเจ้ารู้จักโดยทั่วๆ ไป พินิจพิจารณาโดยถี่ถ้วนแล้ว จึงได้ตัดสินใจว่า พลเรือตรี เจริญ นายเรือ เป็นผู้ที่สมควรที่ข้าพเจ้าจะไว้วางใจได้ คือข้าพเจ้าถือว่า พลเรือตรี เจริญ นายเรือ เป็นผู้ที่ อสร. สมควรไว้วางใจในความซื่อสัตย์สุจริตและในการควบคุมการก่อสร้าง ทั้งนี้เพราะข้าพเจ้ารู้จัก พลเรือตรี เจริญ นายเรือ ว่าได้ทำงานควบคุมการก่อสร้างมามากมายในระหว่างที่ท่านอยู่ประจำการที่สถานีทหารเรือสัตหีบ และทั้งได้เคยเห็นควบคุมการก่อสร้างที่สถานีสมุทรศาสตร์หัวหินของกรมอุทกศาสตร์มาแล้วด้วย ยิ่งกว่านั้นข้าพเจ้าเคยเป็นลูกตอนของท่านมาเมื่อครั้งเข้าโรงเรียนนายเรือปีแรก

เมื่อข้าพเจ้าตกลงใจแล้ว จึงได้ไปหา พลเรือตรี เจริญ นายเรือ เล่าเรื่องให้ฟังแสดงความประสงค์ และขอร้องให้ท่านไปช่วยข้าพเจ้าทำงานในตำแหน่ง ผู้ชำนาญการ เพื่อควบคุมการก่อสร้างอาคารสถานที่ให้ อสร. พลเรือตรี เจริญ นายเรือ ได้ตกลงรับปากไปทำงาน

ร่วมกับข้าพเจ้าเพื่อเป็นการช่วยเหลือข้าพเจ้า ข้าพเจ้ารู้สึกปีติยินดีที่ได้ท่านไปเป็นหัวแรงให้ข้าพเจ้าในด้านควบคุมการก่อสร้างเป็นอย่างมาก

อสร. ได้เริ่มต้นวางรากฐานการก่อสร้างขึ้นที่บริเวณมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์บางเขน ตึกหลังแรก ได้ลงมือก่อสร้างเมื่อวันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๔๙๙ ให้ชื่อว่า สถานผลิตทดลอง และห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ นับตั้งแต่นั้นมา พลเรือตรี เจริญ นายเรือ ก็ได้เริ่มงานควบคุมงานก่อสร้างตลอดมา จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๐ ท่านได้ควบคุมการก่อสร้างอาคารซึ่งเป็นตึกบ้าง ไม้บ้าง รวม ๑๗ หลัง ในการก่อสร้างอาคารสถานที่ อสร. บางเขน มีความยากลำบากในการควบคุมอยู่หลายอย่าง เพราะเป็นที่แคบ จำกัด บางครั้งผู้รับเหมาก่อสร้างมากกว่า ๑ ราย ทำพร้อมกันยุ่งยากต่อการควบคุม แต่ในที่สุดก็ผ่านมาได้ด้วยดี ทั้งนี้เพราะความสามารถของพลเรือตรี เจริญ นายเรือ ทั้งสิ้น

เมื่องานก่อสร้างที่ อสร. บางเขน ได้เสร็จไปแล้ว พลเรือตรี เจริญ นายเรือ ก็ได้มาทำงานที่ อสร. บ้านโป่ง ซึ่งเป็นโรงงานใหญ่ของ อสร. พลเรือตรี เจริญ นายเรือ ได้มาทำงานที่ อสร. บ้านโป่ง ตั้งแต่ยังไม่มีอะไรเลย ที่ยังรกเป็นพงอยู่ ไม่มีที่พัก ต้องไปเช่าโรงแรมอยู่ที่บ้านโป่ง เข้ามาทำงาน ตรวจงาน คุมงาน เลิกแล้วต้องไปกินอยู่ที่โรงแรม ลำดับงานก่อสร้างของ อสร. บ้านโป่ง ได้ทำมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐ ดังนี้.–

๑. ล้อมรั้ว ทำรั้วล้อมบริเวณที่ด้วยเสาคอนกรีตขึงลวดหนาม

๒. ทำถนนใหญ่ภายใน

๓. ขุดบ่อน้ำบาดาล

๔. ทำถังพักน้ำที่พื้นดิน พร้อมด้วยสูบน้ำ

๕. ทำถังสูงพักน้ำสำหรับจ่าย พร้อมด้วยสูบน้ำ

๖. ทำคอกพักสัตว์

๗. ทำรากฐานโรงงาน

เมื่อการก่อสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว การสั่งซื้อโครงเหล็กเพื่อสร้างเป็นตัวโรงงานก็มาถึง การติดตั้งโครงเหล็กนี้ เป็นเรื่องของผู้รับเหมา แต่เป็นเรื่องที่หนักใจแก่ผู้ควบคุมการก่อสร้างมาก เพราะการติดตั้งโครงเหล็กทำได้ยากมาก ต้องใช้ปั้นจั่นยก ต้องทำอย่างระมัดระวัง พลาดพลั้งเกิดอันตราย เพราะเหล็กแต่ละท่อน เป็นเหล็กขนาดใหญ่กว่าจะยกลงสวมรอยที่รากฐานได้ต้องพิจารณาโดยรอบคอบ แต่ผู้ควบคุมงานก่อสร้าง คือ พลเรือตรี เจริญ นายเรือ กับผู้รับเหมาติดตั้งก็ได้ทำงานร่วมมือกัน จนสำเร็จได้เรียบร้อย เป็นโรงงานผลิตอาหารสำเร็จรูปโดยสมบูรณ์ตามความต้องการของทางราชการที่เห็นอยู่ทุกวันนี้ ทั้งนี้เป็นเรื่องของโรงงาน ส่วนเรื่องของการก่อสร้างที่ทำการ และบ้านพักพนักงานก็มีอยู่ไม่ใช่น้อย ล้วนแต่อยู่ในความควบคุมของ พลเรือตรี เจริญ นายเรือ ทั้งสิ้น

การจากไปของ พลเรือตรี เจริญ นายเรือ ย่อมเป็นที่เศร้าโศกเสียใจแก่ครอบครัวโดยทั่วกัน ข้าพเจ้าก็รู้สึกเสียใจเป็นอย่างมาก แต่ก็เป็นที่น่ายินดีที่ผลงานของ พลเรือตรี เจริญ นายเรือ ได้ทำไว้ในระหว่างที่ยังมีชีวิตรับราชการอยู่นั้น ยังคงมีอยู่

ข้าพเจ้าขออธิษฐานด้วยน้ำใจบริสุทธิ์ ขอให้ดวงวิญญาณของ พลเรือตรี เจริญ นายเรือ ได้ไปสู่สุคติในสัมปรายภพชั่วนิรันดรด้วยเทอญ.

พลเรือเอก หลวงชลธารพฤฒิไกร

(หลวงชลธารพฤฒิไกร)

บทความสัมภาษณ์

คอลัมน์ "ดอกประดู่"

(จากหนังสือนาวิกศาสตร์ ปีที่ ๖๕ เล่ม ๓ เดือนมีนาคม ๒๕๒๕)

โดย ผช. บก. ๑

ท่านที่เคยไปเที่ยวสัตหีบในปัจจุบัน คงจะพบกับความเรียบร้อยเกือบทุกอย่างได้แก่ ตึกรามบ้านช่องก่อสร้างอย่างมีระเบียบ สถานที่แบ่งออกเป็นสัดส่วน ที่พักอาศัย ที่ทำงานของทางราชการ สวนพฤกษชาติ สนามเด็กเล่น ตลอดจนถนนหนทางต่าง ๆ ก็อยู่ในสภาพเรียบร้อยทุกอย่าง ผู้ที่อยู่สัตหีบก็มีความสุขความสบาย น้ำไหล ไฟสว่าง ไม่ต้องรีบร้อนตื่นแต่เช้าไปทำงาน

และกลับถึงบ้านก็ไม่มืดค่ำ เช่นผู้ทำงานอยู่ในกรุงเทพฯ แต่หากมองกลับไปถึงฐานทัพเรือสัตหีบ ปี ๒๔๗๖ หรือเมื่อ ๔๙ ปีมาแล้ว สัตหีบเป็นเพียงที่ตั้งของกองโยธาทหารเรือ การคมนาคมทาง-บกจากกรุงเทพ ฯ ไปสัตหีบไม่มี ต้องไปทางน้ำทางเดียวจะโดยเรือรบของกองทัพเรือ หรือเรือสินค้าเท่านั้น ดอกประดู่วันนี้จึงใคร่ขอเสนอถึงบุคคลแรกที่เข้าไปบุกเบิกฐานทัพเรือสัตหีบให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นจนสามารถจัดตั้งเป็นที่ทำการมณฑลทหารเรือที่ ๒ ได้ และท่านผู้บุกเบิกนี้ก็ได้รับพระราชทานโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นผู้บัญชาการมณฑลทหารเรือที่ ๒ ท่านแรก และเป็นนายพลทหารเรือนาวิกโยธินที่ติดบ่าเหลืองท่านแรกเช่นเดียวกัน ท่านผู้นั้นได้แก่ พล.ร.ต. หลวงประจญ-ประจามิตร *(เจริญ นายเรือ)* ซึ่งกระผมเองได้มีโอกาสไปคุยเรื่องเก่า ๆ มาเล่าให้ฟังในวันนี้ โดยจะขอใช้สรรพนามเรียกท่านว่า คุณครู

คุณครูจบการศึกษาจากโรงเรียนนายเรือกลางปี ๒๔๕๕ เนื่องจากสมัยนั้นเรียนปีละ ๒ ชั้น เป็นนายทหารพรรคนาวิน รุ่นที่ ๑๓ มีนักเรียนด้วยกัน ๔ นาย ที่ผ่านการสอบไล่ได้เป็นนายทหาร ก. เพียงคนเดียว นอกนั้นสอบตกออกเป็นนายทหาร ข.หมด นายทหาร ก. และนายทหาร ข. ต่างกันที่เงินเพิ่มค่าวิชา คือ นายทหาร ก. ได้เงินเดือน ๖๐ บาท ค่าวิชาอีก ๕๐ บาท รวมเป็นได้เงินเดือน ๆ ละ ๑๑๐ บาท ส่วนนายทหาร ข. ได้เงินเดือน ๖๐ บาทเท่านั้น การศึกษาสมัยนั้นแบ่งออกเป็น ๒ ภาค คือโรงเรียนปฐมนายเรือ ผู้ที่ผ่านโรงเรียนนี้ แล้วจึงเข้าเรียนโรงเรียนนายเรือและนายช่างกลได้ การศึกษาแบ่งออกเป็น ๕ ชั้นเรียนปีละ ๒ ชั้น ใน ๒ ปีแรกต่อมาก็ยกเลิกให้เรียนปีละชั้น นักเรียนมีเงินเดือนที่ทางราชการจ่ายให้คือ ชั้นหนึ่ง ๒ บาท ชั้นสอง ๖ บาท ชั้นสาม ๑๐ บาท ชั้นสี่ ๑๕ บาท และชั้นห้า ๒๐ บาท เงินเดือนสมัยนั้นเป็นเงินค่อนข้างมาก นักเรียนนายเรืออยู่กันอย่างสบาย เพราะอยู่ในโรงเรียน หลวงเลี้ยงอาหาร พอออกไปเที่ยวนอกโรงเรียนมีเงินเดือนจ่ายให้

คุณครูเล่าว่า เรื่องการสอบปีสุดท้ายตกนั้น ความจริงตกกันหมดทั้ง ๔ คน เนื่องจากถูกปรับปรุงวิชาสอบไล่ปีสุดท้ายใหม่ โดยที่นักเรียนยังไม่เคยเรียนเลย วิชานั้นได้แก่ Day work กรรมการออกข้อสอบและควบคุมการสอบได้แก่ชาวเดนมารก ที่กองทัพเรือจ้างมาทำงานอยู่ที่กรม

อุทกศาสตร์ของทหารเรือ โดยเอานักเรียนลงเรือโบตตีกรรเชียงทำ Day work หาที่เรือไป ปรากฏว่านักเรียนทำไม่ได้สักคน ทุกคนได้คะแนนศูนย์หมดจาก ๕๐ คะแนน การศึกษาสมัยนั้นหากตกวิชาเดียว ถือว่าตกหมด ฉะนั้น ผลการศึกษาปีสุดท้ายจึงปรากฏว่านักเรียน ๔ นาย สอบตกหมด คุณครูเล่าเป็นทำนองขำขันว่า เจ้าคุณราชวังสัน *(ศรี กมลนาวิน)* ได้ร่วมไปกับนักเรียนขณะสอบ เห็นนักเรียนเหนื่อยดื่มน้ำ ท่านเจ้าคุณปรารภว่า เออดื่มน้ำกันไปเถอะ ถึงจะดื่มกันสักกี่ตุ่มก็ทำไม่ได้

พล.ร.ต. กรมหมื่นสิงหวิกรมเกรียงไกร *(พระองค์เจ้าวุฒิไชยเฉลิมลาภ)* ดูเหมือนจะมีตำแหน่งเป็นเจ้ากรมยุทธศึกษาทหารเรือ จึงได้เสนอผลการศึกษาต่อทูลหม่อมบริพัตร ฯ *(จอมพลเรือ กรมพระนครสวรรค์วรพินิจ)* เสนาบดีกระทรวงทหารเรือ *(ผู้บัญชาการทหารเรือในปัจจุบัน)* เพื่อพิจารณาตัดสิน ทูลหม่อมบริพัตร ฯ ทักท้วงมาว่า เรียนกันอย่างไรจึงตกหมด ส่งเรื่องกลับมาให้กรมหมื่นสิงหวิกรมเกรียงไกรพิจารณาใหม่ และจากการพิจารณาครั้งหลังนี่เอง ทำให้มีนักเรียนนายเรือสอบไล่ผ่านไปได้ ๑ นาย ตามที่กล่าวมาแล้ว

เมื่อผลการสอบปรากฏดังที่กล่าวแล้ว คุณครูจึงต้องกลายมาเป็นทหารเรือฝ่ายบกหรือที่พวกเราเรียกทหารนาวิกโยธินในปัจจุบัน พอจบจากโรงเรียนนายเรือ คุณครูถูกส่งไปรับราชการเป็นนายกราบที่โรงเรียนพลทหารเรือชายทะเลที่ ๑ จังหวัดสมุทรสงคราม รับราชการอยู่ ๒ ปี ก็ย้ายมาอยู่ที่โรงเรียนพลทหารเรือชายทะเลที่ ๔ จังหวัดสมุทรปราการ บริเวณป้อมเสือซ่อนเล็บ จากนั้นก็ย้ายที่ทำงานเรื่อยไป จนกระทั่งได้มารับหน้าที่เป็นผู้บังคับกองพาหนะ ซึ่งมีหน้าที่ควบคุมเรือพาย เรือแจว ณ ที่นี้เองที่ทำให้คุณครูมีอาชีพพิเศษเพิ่มขึ้นคือ ต้องควบคุมการเห่เรือ ฝึกหัดพวกฝีพายเรือ ไว้ให้พร้อมที่จะรับเสด็จในงานทอดผ้าพระกฐินทางชลมารคตอนออกพรรษา นอกจากนั้นจากตำแหน่งนี้เอง ทำให้คุณครูต้องกลายมาเป็นผู้บุกเบิกสัตหีบขึ้นมา เรื่องมีอยู่ว่า

ปี ๒๔๗๖ เกิดกบฏวรเดช ซึ่งเป็นสมัยที่ น.อ. พระยาวิชิตชลธี เป็นผู้บัญชาการทหารเรือ ทางฝ่ายรัฐบาลต้องการให้ ร.ล. สุโขทัย ทำการยิงฝ่ายกบฏที่ดอนเมือง ผบ.ทร. คัดค้านไม่เห็นด้วย เนื่องจากปืนเรือเป็นปืนวิถีกระสุนตรง ไม่ใช่ปืนกระสุนวิถีโค้งอย่างปืนของทหารบก

นอกจากนั้น ผบ.ทร. ยังให้ความเห็นกับฝ่ายรัฐบาลไปอีกว่า หากจะยิงจริง ๆ แล้ว ควรประกาศให้ประชาชนชาวไทยที่อาศัยอยู่ในแถบนั้นทราบก่อน เพื่อจะได้หลบหนีออกไปเสีย ทางฝ่ายรัฐบาลไม่พอใจ เพราะ ผบ. ทร. ทักท้วงเรื่องนี้อยู่ ๒—๓ ครั้ง และขณะที่สถานการณ์กำลังสับสนอยู่นี่เอง ผบ. ทร. ได้เรียกคุณครูไปพบในตอนบ่าย แล้วสั่งการว่า พรุ่งนี้เช้าให้เลื่อนเรือกลและเรือเล็กออกไปอยู่บางนาเสีย หากมีเรื่องมีราวจะได้ช่วยกันได้ คุณครูกลับมาที่กอง แล้ววางแผนนำเรือออก พอเช้าตรู่ก็นำเรือของกองพันพาหนะทั้งหมดออกไปอยู่ที่บางนา ที่กองเหลือแต่พวกเข้าเวรยามเท่านั้น

พอกบฏวรเดชยุติลง น.อ. พระยาวิชิตชลธี คุณครู และนายทหารอีกหลายท่าน ได้ถูกเรียกไปกักตัวอยู่ที่วังปารุส ผลการสอบสวนคุณครูถูกตำหนิคนเดียว และ ทร. ได้ย้ายให้ไปสำรองราชการกองทัพเรือ คุณครูเลยกลายเป็นคนว่างงาน เดินเตร่ไปเตร่มาอยู่ที่ราชนาวิกสภา โดยช่วยเขาดูแลกิจการของราชนาวิกสภา และคิดที่จะลาออกจากราชการ

วันหนึ่ง หลวงสำแดงพิชชาโชติ *(แดง พิชชาโชติ)* ซึ่งอยู่กรมเสนาธิการทหาร-เรือ เดินผ่านมาจึงชวนคุณครูไปหา น.ท. หลวงสินธุสงครามชัย *(สินธุ์ กมลนาวิน)* พอพบกันหลวงสินธุ ฯ ถามว่าจะมาลาออกหรือ คุณครูเลยเล่าเรื่องต่าง ๆ ให้ฟัง หลวงสินธุ ฯ ใคร่จะให้ย้ายไปอยู่กรมตำรวจ แต่คุณครูไม่ยอมรับ ผลที่สุดหลวงสินธุ ฯ นึกขึ้นมาได้กล่าวว่าได้ขอนัก-โทษเด็ดขาด ๓๐๐ คน จากคุกบางขวางไปอยู่ที่สัตหีบ เพื่อใช้แรงงาน คุณครูเลยตกลงใจขอสมัครไปอยู่สัตหีบ

การเดินทางไปสัตหีบขณะนั้น ต้องไปทางเรือของบริษัทไทยเดินเรือ บังเอิญเรือสุธาทิพซึ่งเดินสายฝั่งตะวันออกเข้าอู่ ทางบริษัท ฯ จึงย้ายเรืออารีดังจากสายฝั่งตะวันตกมาเดินสายตะวัน-ออกแทน คุณครูจึงได้โดยสารเรืออารีดังไปสัตหีบ เพื่อรับตำแหน่งเป็นผู้บังคับกองโยธาทหารเรือสัตหีบ ฝ่ายข้าราชการสัตหีบพอทราบว่าผู้บังคับกองโยธาใหม่จะมาถึงก็เตรียมการต้อนรับกันอย่างมโหฬาร จัดเตรียมอาหารการกินที่จะเลี้ยงกันในตอนเย็นวันมาถึง ต่างก็รอกันอยู่ถึง ๒๔.๐๐ น. เรืออารีดังก็ยังไม่มาถึงสักที พิธีต้อนรับเลยกลายมาเป็นการเลี้ยงกันเอง เช้าวันต่อมาข้าราชการ

กองโยธาจึงทราบว่า เรืออารีดังได้เกยหินอยู่ในช่องคราม บริเวณหินวัวไล่ควายวิ่ง จึงเดินทางมาไม่ถึงสัตหีบตามกำหนดเวลา

คุณครูอยู่ที่สัตหีบ ๑๐ ปีกว่า จนเกษียณอายุ ได้ควบคุมและใช้นักโทษ ๓๐๐ คน เป็นแรงงานร่วมกับทหารเรือที่มีอยู่ ทำการบุกเบิกสัตหีบ ด้วยการตัดถนนหนทาง สร้างอาคารต่างๆ ขึ้น ปรับปรุงที่ทางให้เป็นสัดส่วน สร้างตลาดสัตหีบ สร้างบ้านรับรอง ทำให้สัตหีบเจริญขึ้นเรื่อย ๆ จนใช้เป็นที่ตั้งกองบังคับการมณฑลทหารเรือที่ ๒ ซึ่งควบคุมจังหวัดชลบุรี ระยอง จันทบุรีและตราด โดยคุณครูได้รับพระราชทานยศเป็นพลเรือตรี ผู้บังคับการมณฑลทหารเรือคนแรกที่ติดบ่า สีเหลืองของทหารนาวิกโยธิน

หลังเกษียณอายุแล้ว ทางกองทัพเรือเห็นว่าคุณครูเป็นบุคคลที่มีความสามารถในการควบคุมบังคับบัญชาทหารและคนงานดี จึงได้ขอร้องให้คุณครูไปควบคุมการทำนาของทหารเรือที่โยทะกาอีกหลายปี จนกระทั่งทางรัฐบาลได้จัดสร้างโรงงาน อสร. ขึ้นที่บ้านโป่ง จึงได้ขอร้องให้คุณครูย้ายไปควบคุมการก่อสร้างอาคาร อสร. ซึ่งถือว่าต้องใช้บุคคลที่มีความรู้ ความสามารถตลอดจนความซื่อสัตย์สุจริต อาคาร อสร. เสร็จเรียบร้อยเอาเมื่อคุณครูอายุ ๗๗ ปี หลังจากนั้นคุณครูก็อยู่บ้าน โดยยึดเอาการอ่านหนังสือและทำงานบ้านเป็นงานอดิเรก

เมื่อปี ๒๕๐๐ จอมพลเรือ หลวงยุทธศาสตร์โกศล *(ประยูร ยุทธศาสตร์โกศล)* ผู้บัญชาการทหารเรือ ได้ริเริ่มพิธีทอดผ้าพระกฐินทางชลมารคขึ้นอีก จึงได้ให้เจ้าคุณหาญกลางสมุทร *(บุญมี พันธุมนาวิน)* มาขอร้องคุณครูให้ช่วยไปฝึกหัดฝีพายและขับร้องเห่เรือ เพราะขณะนั้นคนเก่าที่มีความรู้ในเรื่องการหัดฝีพายหรือการขับร้องเห่เรือไม่มีแล้ว คุณครูได้ไปช่วยฝึกหัดให้ทุกอย่าง ตั้งแต่การวางตำแหน่งเรือในกระบวน การจัดฝีพาย การฝึกหัดฝีพาย และการขับร้องเห่เรือ จนงานเสด็จ ฯ ทอดผ้าพระกฐินทางชลมารคปี ๒๕๐๐ สำเร็จลงด้วยความเรียบร้อยทุกประการ การเสด็จ ฯ ทอดผ้าพระกฐินทางชลมารคนี้ ยังมีติดต่อกันมาอีกหลายครั้ง คุณครูเล่าว่าตอนที่ไปรับราชการเป็นผู้ควบคุมกองเรือแจวเรือพายอยู่นั้น บางครั้งคุณครูต้องแสดงการพาย

และการขับร้องเห่เรือให้ทหารดูและฟังด้วย และในงานทอดผ้าพระกฐินตอนออกพรรษา คุณครูต้องเป็นหัวเรือใหญ่ทุกครั้ง เพราะเป็นหน้าที่โดยตรงในเรื่องนี้

สำหรับเพื่อนนักเรียนนายเรือที่เรียนมาด้วยกัน มีพรรคนาวิน ๓ นาย และพรรคกลิน ๕ นาย รวมเป็น ๘ นาย นั้น ปัจจุบันได้เสียชีวิตไปหมดแล้ว เหลือแต่คุณครูท่านเดียว สุขภาพของท่านโดยทั่วไปยังอยู่ในสภาพดีพอสมควร ยังเดินระยะสั้น ๆ ได้ หูยังฟังรู้เรื่องดี มีแต่นัยน์ตาเท่านั้นที่คุณครูบอกว่าฟางลงไป อ่านหนังสือไม่เห็น ส่วนความจำเรื่องราวในอดีตที่ผ่านมา คุณครูยังจำได้พอควร อายุของคุณครูจะครบ ๙๒ ปี ในเดือนมิถุนายน ๒๕๒๕ ที่จะถึงนี้ ก่อนกระผมจะลากลับ คุณครูยังบอกว่า หากมีเรื่องอะไรในอดีตที่ต้องการจะทราบก็ให้มาถามได้ บ้านของคุณครูอยู่ตรงเชิงสะพานวัดชิโนรส ใกล้ ๆ กับพระราชวังเดิมเรานี่เอง

กระผมในนามของคอลัมน์ดอกประดู่ ใคร่ขอกราบขอบพระคุณคุณครู พล.ร.ต. หลวงประจญประจามิตร ไว้อย่างสูง ที่ได้กรุณาเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ในอดีตที่ผ่านมาเกือบ ๕๐ ปี ให้พวกเราได้ทราบ.

บทความบางตอนจากหนังสือ

อนุสรณ์งานพุทธพยุหยาตราทางชลมารค

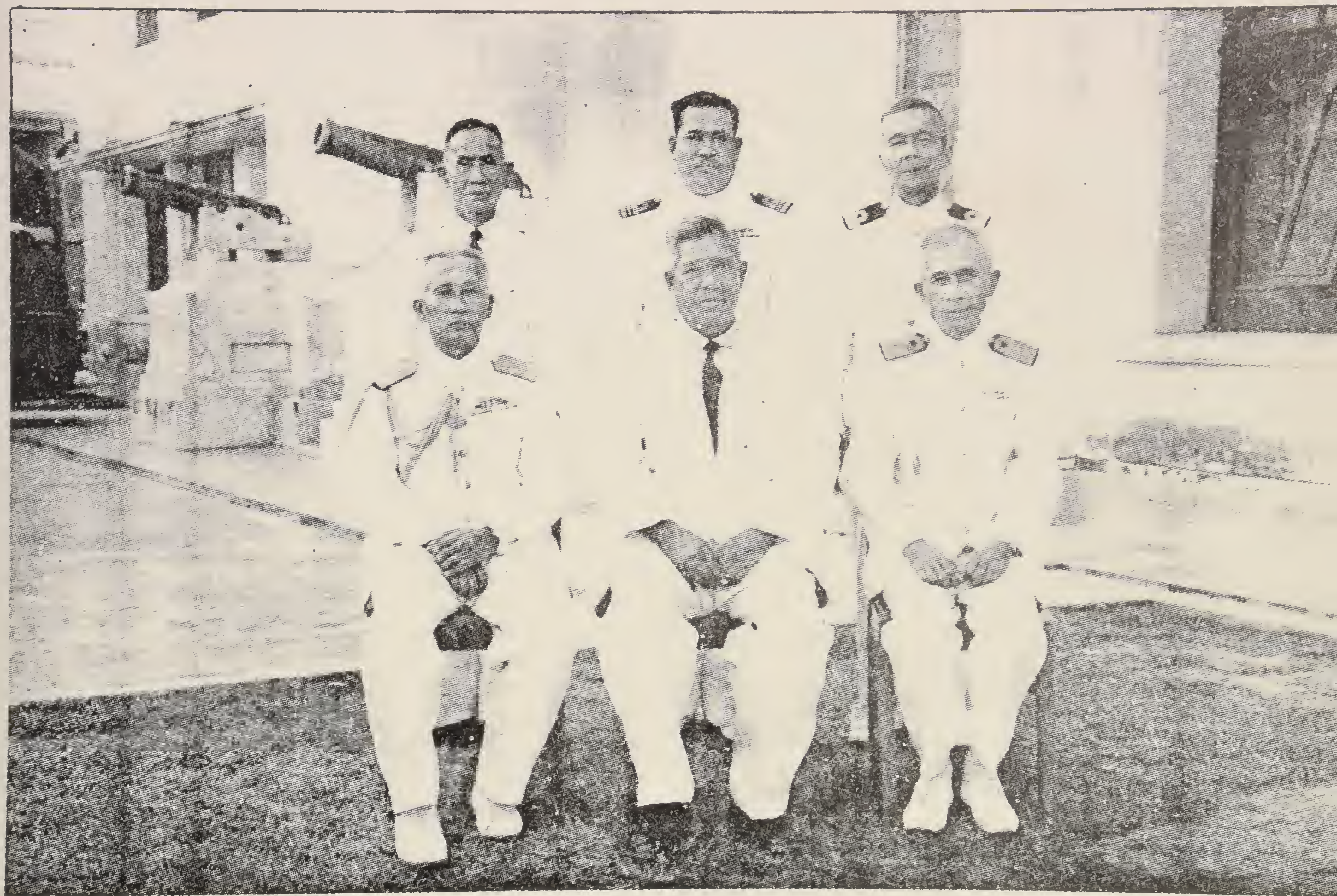
ในการฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ

ซึ่ง พลเรือตรี เจริญ นายเรือ ร่วมเป็นกรรมการ

ในพิธีพุทธพยุหยาตราทางชลมารคอยู่ด้วย

เมื่อ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๐๐

กรรมการฝ่ายพิธีพุทธพยุหยาตราทางชลมารค

แถวนั่ง พล.ร.ต. สนอง ธนศักดิ์ พล.ร.ต. เจริญ นายเรือ น.อ. เชี่ยร กรสูตร

แถวยืน น.อ. ขุนอาสาณรงค์ น.ต. เจริญ รัชตะชาติ ร.อ. ชิงชัย หมั่นสู้ศึก

มนต์สมุทรเสนา

นนฺโทปนนฺทภุชคํ วิพุธํ มหิทฺธึ
ปุตฺเตน เถรภุชเคน ทมาปยนฺโต
อิทฺธูปเทสวิธินา ชิตวา มุนินฺโท
ตนฺเตชสา ภวตุ เม ชยสิทฺธิ นิจฺจํ ฯ

ปางเมื่อพระองค์ประระมะพุท— ธะวรุดตะมาจารย์
ประศาสน์พระศาสะนะประสาร มนะเพื่อผดุงคน
นันโทปะนันทะภุชะคา— ติฉลาดและแสนกล
เรืองอิทธิฤทธิจะประจญ จิระเหี้ยมอหังการ์
พระโลกะนาถะพระประทาน อุปะเทศะฤทธา
แด่องค์พระเถระวรสา— วะกะเพื่อผจญงู
อันอัคคะสาวะกะวิสิฏ— ฐะวิชิตณศัตรู
ปราบนาคะราชะชยชู ชะนะแม้นมะโนจง
ด้วยเดชะสัจจะวะจะนา และนะมามิสามองค์
ขอพลสมุทะยุธะยง ชยสิทธิทุกครา
ถึงแม้คณาอริจะนำ พหุยุทธะนาวา
มาแน่นณแดนอุทกะสา— ครก้องคะนองหาญ
ขอเดชะองค์พระทศพล พิระเกื้อกำลังราญ
เรือไทยวิชัยวิชิตะผลาญ อริแม้นมุนินทร ฯ

* * *

บทพระราชนิพนธ์เป็นคำฉันท์ของล้นเกล้าล้นกระหม่อม รัชกาลที่ ๖

กำหนดการ

งานพุทธพยุหยาตราและพุทธประทีปบูชา

ในการฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ

พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๐๐

วันที่	เวลา	รายการ	ที่	แต่งกาย
๑๔	๐๘๓๐	เริ่มเคลื่อนริ้วกระบวน พุทธ พยุหยาตราทางชลมารค จากหน้าวัดเขมาภิรตาราม จังหวัดนนทบุรี	วัดเขมาภิรตาราม	**เจ้าหน้าที่ประจำเรือแต่งกายตามแบบโบราณราชประเพณี นอกนั้นแต่งเครื่องแบบปรกติ**
	๐๙๓๐	ริ้วกระบวนผ่านท่าวาสุกรี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ประทับทอดพระเนตรและถวายสักการแด่พระพุทธ, พระธรรม, พระสงฆ์ ที่ประดิษฐานอยู่ในเรือที่ผ่านท่าวาสุกรีตามลำดับ	ท่าวาสุกรี	
	๑๐๐๐	ริ้วกระบวนถึงท่าราชวรดิฐ เรือประดิษฐานพระรัตนตรัยทั้ง ๓ ลำ ผูกทุ่นอยู่หน้าท่า	ท่าราชวรดิฐ	**เครื่องแบบปรกติ**
	๑๘๐๐	เลื่อนเรือสุพรรณหงส์ ซึ่งประดิษฐานพระพุทธรูปเข้าเทียบท่าและรอรับเสด็จพระราชดำเนินอยู่ ณ หน้าท่าราชวรดิฐ	ท่าราชวรดิฐ	**เครื่องแบบปรกติ**

วันที่	เวลา	รายการ	ที่	แต่งกาย
๑๔	๒๑๐๐	เสด็จพระราชดำเนินถึงท่าราชวรดิฐ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการถวายสักการพระพุทธซึ่งประดิษฐานในเรือสุพรรณหงส์แล้วเสด็จขึ้นประทับ ณ พลับพลาชั่วคราวหน้าท่าราชวรดิฐ เจ้าหน้าที่จุดดอกไม้ไฟเป็นพุทธประทีปบูชาในขณะนั้นพนักงานทำการขับเห่และพายเฉพาะเรือสุพรรณหงส์ ประชาชนนำเรือซึ่งตกแต่งด้วยดอกไม้สดและไฟสีทำการทักษิณาวรรตเป็นพุทธบูชารอบเรือซึ่งประดิษฐานพระรัตนตรัย ภายในการนำและควบคุมของเจ้าหน้าที่อย่างมีระเบียบ	ท่าราชวรดิฐ	เครื่องแบบปรกติ
	๒๒๐๐	เมื่อได้ทอดพระเนตรดอกไม้ไฟและการขับเห่แล้ว เสด็จพระราชดำเนินกลับ		
	๒๒๐๐ ถึง ๒๔๐๐	เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ อนันตนาคราช และอเนกชาติภุชงค์ซึ่งเป็นเรือประดิษฐานพระรัตนตรัยผลัดเปลี่ยนกันทำการขับเห่ และแสดงท่าพายอยู่กับที่ ณ ทุ่นริมฝั่งตะวันออกแม่น้ำเจ้าพระยา สลับกับการบรรเลงของแตรวงทหารเรือ	ท่าราชวรดิฐ	

วันที่	เวลา	รายการ	ที่	แต่งกาย
๑๕	๒๑๐๐	นายกรัฐมนตรี จุดธูปเทียนเครื่องนมัสการถวายสักการพระพุทธ ซึ่งประดิษฐานในเรือสุพรรณหงส์	ท่าราชวรดิฐ	เจ้าหน้าที่ประจำเรือแต่งกายตามแบบโบราณราชประเพณี นอกนั้นแต่งเครื่องแบบปรกติ
	๒๑๐๐	จุดดอกไม้ไฟถวายสักการเป็นพุทธประทีปบูชา		
	๒๑๐๐ ถึง ๒๔๐๐	ตั้งต้นเห่และแสดงท่าพายอยู่กับทุ่นเฉพาะเรือที่ประดิษฐานพระรัตนตรัยทั้ง ๓ ลำ โดยผลัดเปลี่ยนกัน สลับกับการบรรเลงของแตรวงทหารเรือ		
๑๖	๒๑๐๐	ผู้บัญชาการทหารเรือ จุดธูปเทียนเครื่องนมัสการ ถวายสักการพระพุทธซึ่งประดิษฐานในเรือสุพรรณหงส์	ท่าราชวรดิฐ	เจ้าหน้าที่ประจำเรือแต่งกายตามแบบโบราณราชประเพณี นอกนั้นแต่งเครื่องแบบปรกติ
	๒๑๐๐	จุดดอกไม้ไฟถวายสักการเป็นพุทธประทีปบูชา		
	๒๑๐๐ ถึง ๒๔๐๐	ตั้งต้นเห่และแสดงท่าพายอยู่กับทุ่นเฉพาะเรือที่ประดิษฐานพระรัตนตรัยทั้ง ๓ ลำ โดยผลัดเปลี่ยนกัน สลับกับการบรรเลงของแตรวงทหารเรือ		

กาพย์เห่เรือ

ฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ

แห่กระบวนเรือพุทธพยุหยาตรา

๑๔ พฤษภาคม ๒๕๐๐

โคลง

◎ ศตวรรษยี่สิบห้า พุทธกาล ล่วงเอย
เรือแห่ไตรรัตน์ขนาน แข่งน้ำ
สุพรรณหงส์เปรียบหงส์พิมาน พรหมระเห็ด
ฉลองแล่นชลาจ้ำ จ่อมจ้วงผีพาย

กาพย์

◎ ศตวรรษยี่สิบห้า ล่วงเลยมาหลายฉนำกาล
นับแต่พระนิพพาน ได้สองพันห้าร้อยปี
ยังแต่พระศาสนา คู่สุริยาส่องธาตรี
ฉลององค์พระผู้มี พระภาคโปรดประชากร
รัศมีส่องสี่ทวีป ดั่งประทีปส่องทางจร
แพร่ธรรมล้วนคำสอน ปลอบใจสุขปลุกใจบาน
คาบนี้มีมาโนช ไทยสมโภชรอบพุทธกาล
สองพันห้าร้อยงาน ทางบกน้ำฉ่ำวารี
ชลมารคงามหลากเหลือ ขบวนเรือราชพิธี
เป็นพยุหนาวี แห่ไตรรัตน์จรัสสาคร
ฤกษ์รุ่งรุ่งสากล จากเมืองนนท์แล่นลอยสลอน
มุ่งสู่พระนคร พลพายชื่นรื่นเริงบุญ

เสื้อแดงสวมแดงดาด สดสะอาดแข่งแสงอรุณ
โบกพายพายเนืองหนุน เป็นคู่มาเดือนตายล
เรือเสือคำรนสินธุ์ แหวกวารินคำรามรณ
เรือเสือทะยานชล วิ่งแข่งหน้าท่าผยอง
เรือดั้งตั้งซ้ายขวา คลาเคลื่อนมาร่าเริงคะนอง
แข่งคู่ดูลำพอง เป็นแถวถ่องล่องสาคร
สุครีพถีบชโลธาร พาลีทะยานถีบชโลธร
เรือแซงแข่งคู่จร แซงสามคู่วิ่งดูดี
สุพรรณหงส์เพียงหงส์พรหม บินลอยลมลงนที
เป็นอาสน์พระพุทธ์มี สิริล่องท้องชลาลัย
อนันตนาคราช อาสน์พระธรรมเอี่ยมอำไพ
อเนกชาติภุชงค์ชัย อาสน์พระสงฆ์ทรงสิกขา
สามลำล้ำเรือทรง เรืองระหงทรงตรูตา
แล่นกลางหว่างนาวา ปีกซ้ายขวาพาแห่โหม
เรือตำรวจตรวจวิ่งไว เรือกลองในนอกประโคม
สาครครั่นครื้นโครม พลเห่โหมโรมผีพาย
สองฟากฝั่งคงคา หมู่คนมาอยู่มองมาย
ดูแห่ไตรรัตน์กราย กระบวนเรือบ่เบื่อตา ฯ

ยอพระเกียรติ ร. ๙

เห่กลางคืน

เวลาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จมาประทับทอดพระเนตรการเห่เรือ
ที่ท่าราชวรดิฐ

โคลง

◎ ศรีสิทธิราชเรื้อง ทศธรรม
องค์เอกอุปถัมภ์ ศาสน์เลี้ยง
เจดีย์ที่ระลึกนำ บุญเปรียบ ท่านนา
จอมทัพดับยุคเพี้ยง พระเจ้าล้างมาร

กาพย์

◎ ศรีสิทธิราชเรื้อง พระทรงเมืองเรืองทศธรรม
องค์เอกอุปถัมภ์ พระศาสนาเลี้ยงถาวร
เมตตาพระเยือกเย็น กรุณเช่นสายสาคร
มุทิตาประชากร ดั่งบัวแบ่งรับแสงเดือน
ปรีชาพระหยั่งรู้ เหตุผลสู้อุตส่าห์เยือน
ราษฎร์รัฐโอวาทเตือน เพื่อนร่วมชาติเพื่อสวัสดี
ทั่วราชอาณาจักร จอดใจรักพระภูมี
ถือเป็นปูชนีย์ คือเจดีย์หลักจิตใจ
พระองค์ทรงเป็นจอมทัพ แสนยาสรัพทุกทัพไทย
เพื่อชาติขาดพาลภัย เพื่อไทยอยู่คู่ฟ้าสราญ
คาบนี้มีศุภฤกษ์ ผึ่งฟ้าเบิกฤกษ์พุทธกาล
พุทธศาสน์สาดแสงฉาน ดั่งสุริเยศเสด็จเที่ยงวัน

ผลพระคุณพระอุปถัมภ์ ศาสนาค้ำขึ้นส่องสวรรค์
ข้า ฯ ราชนาวีอัน เป็นเอกฉันท์กับประชาชน
ขอเชิญพระไตรรัตน์ สว่างใจสัตว์สบสากล
อารักษ์ทุกมณฑล เทพทุกสถานพิมานอมร
พระสยามเทวา— ธิราชร้าณรงค์รอน
โปรดช่วยอำนวยพร พระองค์ผู้ประมุขไทย
เสวยสิริสวัสดิ์ เศวตรฉัตรชั้นฉัตรชัย
สรรพโรคสรรพภัย อย่าเกลือกใกล้พระอินทรีย์
ทรงจตุพิธพร พระเกียรติขจรทั่วธาตรี
เบื้องบุญพระบารมี เจริญรมย์ร่มประชากร
สิ่งใดพระทรงหวัง สำเร็จดั่งพระอนุสร
เสวยราชย์สถาวร สมดั่งพระพรถวายชัย–ชโย ฯ

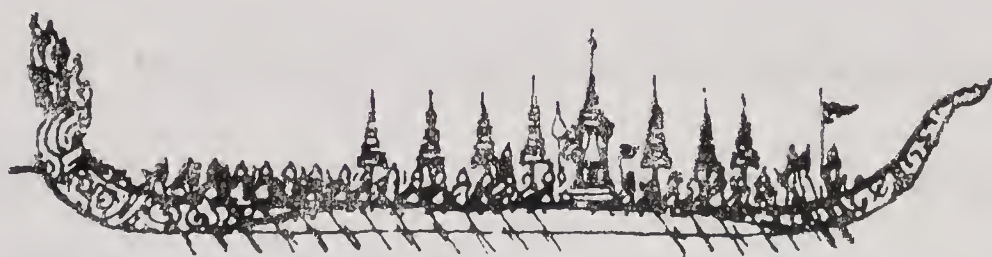
นายหรีด เรืองฤทธิ์ **ผู้แต่ง**

. . . เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ .

(บางแห่งเรียก เรือพระที่นั่งศรีสุพรรณหงส์)

ลำเรือภายนอกทาสีดำ ท้องเรือภายในทาสีแดง ยาว ๔๔.๙๐ เมตร กว้าง ๓.๑๔ เมตร ลึก .๙๐ เมตร กินน้ำลึก .๔๑ เมตร กำลัง ๓.๕๐ เมตร (หมายความว่าพาย ๑ ครั้ง เรือแล่นไปได้ ๓.๕๐ เมตร) ฝีพาย ๕๐ คน นายท้าย ๒ คน นายเรือ ๒ คน คนถือธงท้าย ๑ พลสัญญาณ ๑ คน คนเห่ ๑ คน ในงานพระราชพิธี ตั้งบุษบกที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวใช้เป็นเรือพระที่นั่งทรง (ในงานแห่ทางเรือฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ตั้งบุษบกประดิษฐานพระพุทธรูป)

เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช

เรือพระที่นั่งบัลลังก์นาค ๗ เศียร ลำเรือภายนอกทาสีเขียว ท้องเรือภายในทาสีแดง ยาว ๔๒.๙๕ เมตร กว้าง ๒.๙๕ เมตร ลึก .๗๖ เมตร กินน้ำลึก .๓๑ เมตร กำลัง ๓.๐๒ เมตร ฝีพาย ๕๔ คน นายท้าย ๒ คน นายเรือ ๒ คน คนถือธงท้าย ๑ พลสัญญาณ ๑ คน คนเห่ ๑ คน ตั้งบุษบกที่ประทับ (ในงานแห่ทางเรือฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ตั้งบุษบกประดิษฐานพระธรรม)

• เรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์ •

ลำเรือภายนอกทาสีชมพู ห้องเรือภายในทาสีแดง ยาว ๔๕.๔๐ เมตร กว้าง ๓.๑๕ เมตร ลึก ๑.๑๑ เมตร กินน้ำลึก .๔๖ เมตร กำลัง ๓.๕๐ เมตร ฝีพาย ๖๑ คน นายท้าย ๒ คน นายเรือ ๒ คน คนถือธงท้าย ๑ พลสัญญาณ ๑ คน คนเห่ ๑ คน (ในงานแห่ทางเรือฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ตั้งบัลลังก์กัญญาเป็นอาสนะสำหรับพระสงฆ์)

• เรือเสือทยานชล •

ลำเรือภายนอกทาสีเหลืองลายเสือ ห้องเรือภายในทาสีแดง ยาว ๒๒.๒๗ เมตร กว้าง ๑.๗๔ เมตร ลึก .๕๗ เมตร กินน้ำลึก .๒๕ เมตร กำลัง ๒.๔๕ เมตร ฝีพาย ๒๖ คน นายท้าย ๑ คน นายเรือ ๒ คน นั่งคฤห์กัญญา ๓ คน พลสัญญาณ ๑ คน มีปืนบรรจุปากกระบอก ๑ กระบอก ปากกระบอกกว้างประมาณ ๖๕ มม.

และเรืออื่น ๆ ในกระบวนอีกรวมทั้งสิ้น ๓๙ ลำ กระบวนกว้าง ๙๐ เมตร ยาว ๑,๖๐๐ เมตร (ประมาณ) ดังแผนผังจัดรูปกระบวน ดังนี้.—

แนวซ้าย	แนวกลาง	แนวขวา
เรือเสือคำรนสินธุ์	เรือกลองนอก	เรือเสือทะยานชล
เรือดั้ง ๒		เรือดั้ง ๑
เรือดั้ง ๕		เรือดั้ง ๓
เรือดั้ง ๘		เรือดั้ง ๗
เรือดั้ง ๑๐		เรือดั้ง ๙
เรือดั้ง ๑๒	เรือตำรวจหน้า	เรือดั้ง ๑๑
เรือดั้ง ๑๔		เรือดั้ง ๑๓
เรือดั้ง ๑๖		เรือดั้ง ๑๕
เรือดั้ง ๑๘		เรือดั้ง ๑๗
เรือดั้ง ๒๐	เรือกลองใน	เรือดั้ง ๑๙
เรือดั้ง ๒๒		เรือดั้ง ๒๑
เรืออสุรปักษา	เรือตำรวจใน	เรืออสุรวายุภักษ์
เรือสุครีพครองเมือง	เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์	เรือพาลีรั้งทวีป
เรือแซง	เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช	เรือแซง
เรือแซง	เรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์	เรือแซง
เรือแซง		เรือแซง

บทความ

กระบวนพยุหยาตราชลมารค

สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี

พุทธศักราช ๒๕๒๕

เรือพระราชพิธี

แรกเริ่มเดิมที "เรือพระราชพิธี" นั้นหามีไม่ คงมีแต่เรือรบโบราณ ซึ่งใช้ในแม่น้ำและออกสู่ท้องทะเล ต่อมาการรบทัพจับศึกในแม่น้ำหมดสิ้นความสำคัญไปทีละน้อย เรือรบในแม่น้ำซึ่งเป็นเรือยาวทำด้วยไม้ใช้ฝีพายล้วนเหล่านี้ จึงกลายมาเป็นเรือที่ใช้ในพระราชพิธีต่างๆ ที่พระมหากษัตริย์ไทยเสด็จ ฯ กระบวนพยุหยาตราชลมารคจนเท่าทุกวันนี้

ในประวัติศาสตร์การรบพุ่งของชาติไทยเรา อันมีราชธานีเก่า คือ กรุงศรีอยุธยา ซึ่งแวดล้อมด้วยแม่น้ำลำคลองมากมายจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้เรือรบในแม่น้ำเป็นสำคัญ และในรัชสมัยของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ก็ทรงมียุทธวิธีที่จะรักษาพระนครโดยอาศัยกำลังทัพเรือ จึงทรงประดิษฐ์เรือไชยและเรือรูปสัตว์ขึ้น ต่อมาก็ยังประดิษฐ์เรือกราบขึ้นอีกชนิดหนึ่งด้วย เรือรบโบราณเหล่านี้จึงแบ่งประเภทออกเป็น ๔ ชนิด คือ

เรือแซ เป็นเรือโบราณของไทยซึ่งใช้ในแม่น้ำ เหตุที่ชื่อ "แซ" นั้น เข้าใจว่ามาจากคำว่า "เซ" ซึ่งหมายถึงแม่น้ำ เรือชนิดนี้ใช้ในการลำเลียงพล ศาสตราวุธ ยุทโธปกรณ์ เสบียงกรัง เป็นเรือที่แล่นค่อนข้างช้า

เรือไชย เป็นเรือที่ใช้ลำเลียงพลเช่นกัน แล่นเร็วกว่าเรือแซ

เรือรูปสัตว์ เรือชนิดนี้จะทำหัวเรือเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ มีครุฑ พญานาค เป็นต้น ใต้รูปสัตว์ก็จะมีช่องวางปืนใหญ่ ใช้เป็นเรือปืนด้วย

เรือกราบ มีลักษณะคล้ายเรือไชย แต่แล่นเร็วกว่า

เรือรบโบราณของไทยเราที่ตกทอดมาเป็นเรือพระราชพิธีนี้ แม้จะสร้างขึ้นด้วยจุดประสงค์เพื่อใช้ในการสงคราม แต่ก็เป็นเรือที่แกะสลักปิดทองเป็นลวดลายวิจิตรสวยงาม โดยเฉพาะหัวเรือและท้ายเรือจะเป็นส่วนที่สวยงามมาก บ้างก็จะเป็นรูปสัตว์ ยักษ์ และลิง ในวรรณคดีไทย

ส่วนลำเรือนั้น ขุดจากซุงทั้งต้นส่วนใหญ่นิยมใช้ไม้ตะเคียน เรือบางลำจึงจะเห็นว่าทำจากต้นไม้ที่ใหญ่มาก เช่น เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ มีความยาวถึง ๔๔.๙๐ เมตร และความกว้าง ๓.๑๔ เมตร และเรือทุกลำล้วนให้ฝีพายจำนวนมากมายในการแล่นเรือให้เคลื่อนไปอย่างคล่องแคล่วราวมีชีวิตชีวา อย่างไรก็ดี เรือพระราชพิธีเป็นชื่อที่ใช้เรียกรวมถึงเรือชนิดต่าง ๆ ซึ่งใช้ประกอบในกระบวนพยุหยาตราชลมารค โดยที่เรือเหล่านี้ล้วนแบ่งลักษณะหน้าที่ออกไปดังนี้ คือ :–

เรือพระที่นั่ง

เรือที่สำคัญที่สุดในกระบวนพยุหยาตราชลมารค คือ เรือพระที่นั่ง ซึ่งเป็นเรือที่พระมหากษัตริย์ประทับ หากจะเทียบประเภทกับเรือรบโบราณแล้ว เรือชนิดนี้ก็คือเรือไชยนั่นเอง เรือพระที่นั่งทุกลำจะประดับประดาและเขียนลวดลายวิจิตรยิ่ง มีข้อที่แตกต่างจากเรือลำอื่น คือ เรือพระที่นั่งจะไม่มีการกระทุ้งเส้าให้วังหวะฝีพาย โดยเปลี่ยนมาใช้กรับแทน นอกเหนือจากนี้แล้วเรือพระที่นั่งยังมีชื่อที่เรียกต่าง ๆ ออกไป คือ

เรือต้น คือ เรือพระที่นั่งของพระมหากษัตริย์ ซึ่งในภายหลังหมายถึงเรือลำที่เสด็จฯ ลำลองเป็นการประพาสต้น

เรือพระที่นั่งทรง เรือพระที่นั่งรอง เรือลำที่พระมหากษัตริย์ประทับ และขณะเดียวกันก็มีเรือพระที่นั่งอีกลำสำรองไว้ในกรณีที่เรือพระที่นั่งทรงชำรุด

เรือพลับพลา คือ เรือที่ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์เปลี่ยนเครื่องทรง

เรือพระที่นั่งกิ่ง เป็นเรือชั้นสูงสุดของเรือพระที่นั่ง ซึ่งจะสวยงามเป็นพิเศษ มีความเป็นมาว่ากษัตริย์ไทยในสมัยอยุธยาพระองค์หนึ่งได้รับชัยชนะกลับจากสงคราม มีผู้หักกิ่งไม้มาปักเข้าที่หัวเรือ นับแต่นั้นมาก็มีการเขียนลายกิ่งไม้ประดับที่หัวเรือด้วย และโปรดเกล้า ฯ ให้เรียกว่า "เรือพระที่นั่งกิ่ง"

เรือพระที่นั่งเอกชัย เป็นเรือพระที่นั่งเกือบเทียบเท่าเรือพระที่นั่งกิ่ง มีการแกะสลักลวดลายสวยงามเช่นกัน มักโปรดเกล้าฯให้พระบรมวงศานุวงศ์ประทับในเรือพระที่นั่งเอกชัยร่วมไปในกระบวนพยุหยาตราชลมารค ครั้นถึงสมัยรัตนโกสินทร์ก็แทบจะไม่แบ่งแยกชั้นเรือพระที่นั่งกิ่งและเรือพระที่นั่งเอกชัยเลย

เรือพระที่นั่งศรีสักหลาด เป็นเรือที่มักดาดกัญญาด้วยสักหลาดทุกลำ ต่อมาเรียกเพียงสั้น ๆ ว่า "เรือพระที่นั่งศรี" เรือพระที่นั่งชนิดนี้มักมีลวดลายสวยงามตลอดข้างลำเรือ ใช้สำหรับการเสด็จ ฯ ลำลองไม่ได้นำเข้ากระบวนพระราชพิธี ต่อมาภายหลังได้นำเข้ากระบวน-พยุหยาตราด้วยเช่นกัน

เรือพระที่นั่งกราบ เรือพระที่นั่งลำเล็กสำหรับใช้ถ่ายลำเสด็จเข้าคูคลองเล็ก

เรือพระประเทียบ คือ เรือที่นั่งสำหรับเจ้านายฝ่ายใน

สำหรับเรือพระที่นั่งแทบทุกลำจะต้องทอดบัลลังก์บุษบกทอดบัลลังก์กัญญา หรือพระ-ที่นั่งกง ในส่วนกลางลำเรืออันเป็นที่ประทับ ส่วนบัลลังก์กัญญา มีหลังคาเป็นประทุนรูปคุ่ม มีม่านทอดและที่สำหรับนั่งราบ หรือนั่งห้อยเท้าอย่างเก้าอี้ได้ ส่วนบัลลังก์บุษบก เป็นรูปบุษบกมีฐานสี่เสา หลังคาบุษบกมี ๕ ชั้น ปลายยอดมีพุ่มทรงข้าวบิณฑ์ และพระที่นั่งกง รูปร่างคล้ายเก้าอี้แต่ยกขึ้นสูง ประดับประดาอย่างงดงาม

เรือเหล่าแสนยากร

เรือที่ประกอบอยู่ในกระบวนพยุหยาตราชลมารคนอกจากเรือพระที่นั่งแล้ว ยังมีเรืออีกมากมายหลายชนิด ซึ่งมีลักษณะหน้าที่ต่าง ๆ กันออกไป คือ

เรือดั้ง คือ เรือที่ทำหน้าที่ป้องกันกระบวนหน้า เพราะคำว่า "ดั้ง" หมายถึง "หน้า" เรือดั้งเป็นเรือที่มีส่วนหัวตั้งสูงงอนขึ้นไป เป็นเรือไม้ก็มี เป็นเรือปิดทองก็มี

เรือพิฆาต เป็นเรือรูปสัตว์ที่เคลื่อนไหวรวดเร็ว ทำหน้าที่นำกระบวนเรือตับแรก เรือพิฆาต แม้จะเป็นเรือรูปสัตว์เช่นเดียวกับเรืออื่น ๆ แต่เป็นเรือรูปสัตว์ชั้นรอง จึงเขียนรูปด้วยสีธรรมดาไม่ปิดทอง

เรือประตู คือ เรือที่ใช้คั่นระหว่างกระบวนย่อย

เรือแซง เรือเล็กและเร็ว จัดเป็นเรืออารักขาพระมหากษัตริย์

เรือกัน เป็นเรือที่ป้องกันศัตรูมิให้จู่โจมมาถึงเรือพระที่นั่ง ใกล้ชิดยิ่งกว่าเรือแซง

เรือคู่ชัก คือ เรือไชยหรือเรือรูปสัตว์ที่นำหน้าที่ลากเรือพระที่นั่ง ซึ่งใหญ่และหนักมากแต่ในบางครั้งฝีพายไม่เพียงพอ

เรือตำรวจ คือ เรือที่พระตำรวจหรือข้าราชการในพระราชสำนักลงประจำทำหน้าที่เป็นองครักษ์

เรือรูปสัตว์ มีหัวเรือเป็นรูปศีรษะสัตว์ เรือเหล่านี้อาจจะเป็นเรือพิฆาต เรือเหล่าแสนยากร เรือพระที่นั่งได้ทั้งสิ้น สุดแท้แต่ความโอ่อ่าของเรือ ซึ่งในสมัยต่าง ๆ เคยมีเรือรูปสัตว์ดังต่อไปนี้ คือ ราชสีห์ คชสีห์ ม้า เลียงผา นกอินทรี สิงโต มังกร นาค ครุฑ ปักษีหงส์ เหรา กระโห้ ฯลฯ

เรือกระบวนปิดทอง เป็นเรือที่มีหัวปิดทองเป็นรูปต่าง ๆ สวยงาม ในสมัยรัชกาลที่ ๑ เป็นเรือเอกชัยและเรือศีรษะสัตว์ทั้งสิ้น

เรือกลอง คือ เรือสัญญาณ ที่ใช้เรืออื่นหยุดพายหรือจ้ำโดยใช้กลอง ต่อมาใช้แตรฝรั่งที่มีเสียงดังไกลกว่าแทน แต่คงเรียกเรือกลองเช่นเดิม

เรือพระราชพิธีชนิดต่าง ๆ เหล่านี้ ไม่เพียงแต่ทำหน้าที่สำคัญในกระบวนเรือรบโบราณตั้งแต่ครั้งอดีตมาเท่านั้น ยังมีคุณค่ายิ่งทางด้านศิลปวัฒนธรรมของชาติไทยเรา ดังในโอกาสแห่งการเฉลิมฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปีนี้ จะได้มีกระบวนพยุหยาตราชลมารคอีกครั้งหนึ่ง เหล่าเรือที่ตกทอดมาถึงงานสำคัญนี้ได้รับการซ่อมแซมขึ้นใหม่อย่างสวยงาม และคงเป็นที่น่าสนใจถึงรายละเอียดและประวัติของเรือสำคัญ ๆ ในพระราชพิธีนี้คือ

เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์

เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ เป็นเรือพระที่นั่งกิ่ง เรือลำนี้เคยต่อขึ้นครั้งแรกในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีชื่อว่า "เรือศรีสุพรรณหงส์" ซึ่งในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชก็มีเรือพระที่นั่งชื่อ "สุวรรณหงส์" เช่นกัน มาถึงสมัยรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรือศรีสุพรรณหงส์ได้ผุพังลงไป จึงโปรดเกล้า ฯ ให้ต่อใหม่ลำใหญ่กว่าเดิม พระราชทานชื่อว่า "เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์"

เรือพระที่นั่งลำนี้ภายนอกทาสีดำ ท้องเรือภายในทาสีแดง มีความยาว ๔๔.๙๐ เมตร ความกว้าง ๓.๑๔ เมตร ลึก .๙๐ เมตร กินน้ำลึก .๔๑ เมตร กำลัง ๓.๕๐ (พายครั้งหนึ่งเรือแล่นไปได้ไกล ๓.๕๐ เมตร) ใช้ฝีพาย ๕๐ คน นายท้าย ๒ คน นายเรือ ๒ คน คนถือธงท้าย ๑ คน พลสัญญาณ ๑ คน และคนเห่เรือ ๑ คน

เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช

เรือลำนี้มีชื่อเรียกอีกว่า "เรือพระที่นั่งบัลลังก์นาค ๗ เศียร" สร้างขึ้นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ ๔ และมาสร้างใหม่แทนลำเดิมที่ผุพังไปในรัชกาลที่ ๖ หัวเรือปิดทองประดับกระจกเป็นรูปพญานาค ๗ เศียร จัดเป็นเรือพระที่นั่งกิ่ง เช่นเดียวกับเรือสุพรรณหงส์ ลำเรือภายนอกทาสีเขียว ท้องเรือภายในทาสีแดง ยาว ๔๒.๙๕ เมตร กว้าง ๒.๙๕ เมตร ลึก .๗๖ เมตร กินน้ำลึก .๓๑ เมตร กำลัง ๓.๐๒ เมตร ฝีพาย ๕๔ คน นายท้าย ๒ คน นายเรือ ๒ คน คนถือธงท้าย ๑ พลสัญญาณ ๑ คน คนเห่ ๑ คน

เรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์

เรือลำนี้สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ จัดเป็นเรือพระที่นั่งศรี หัวเรือจำหลักปิดทองเป็นรูปพญานาคเล็ก ๆ จำนวนมาก ลำเรือภายนอกทาสีชมพู ท้องเรือภายในทาสีแดง ยาว ๔๕.๔๐ เมตร กว้าง ๓.๑๕ เมตร ลึก ๑.๑๑ เมตร กินน้ำลึก .๔๖ เมตร กำลัง ๓.๕๐ เมตร ใช้ฝีพาย ๖๑ คน นายท้าย ๒ คน นายเรือ ๒ คน คนถือธงท้าย ๑ พลสัญญาณ ๑ คน คนเห่ ๑ คน

เรือเสือทะยานชลและเรือเสือคำรนสินธุ์

เรือสองลำนี้ล้วนเป็นเรือพิฆาต สร้างมาแต่ครั้งรัชกาลที่ ๑ หัวเรือเขียนสีเป็นรูปเสือ ลำเรือภายนอกทาสีเหลืองลายเสือ ภายในท้องเรือทาสีแดง ยาว ๒๒.๒๗ เมตร กว้าง ๑.๗๔ เมตร ลึก .๕๗ เมตร กินน้ำลึก .๒๕ เมตร กำลัง ๒.๔๕ เมตร ฝีพาย ๒๖ คน นายท้าย ๑ คน นายเรือ ๒ คน นั่งคฤห์กัญญา ๓ คน พลสัญญาณ ๑ คน มีปืนบรรจุปากกระบอก ๑ กระบอก

เรือเอกชัยเหินหาวและเรือเอกชัยหลาวทอง

เรือสองลำนี้เป็นเรือคู่ชักใช้นำหน้า หรือชักลากเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ ในกรณีที่ฝีพายไม่เพียงพอ เรือทั้งสองเป็นเรือกระบวนปิดทองที่วาดลายเป็นรูปเหราหรือจระเข้ สร้างขึ้นตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ เรือทั้งสองลำมีความยาวประมาณ ๒๗.๕๐ เมตร กว้าง ๑.๙๙ เมตร ใช้ฝีพาย ๓๘ คน

เรือครุฑเหินเห็จและเรือครุฑเตร็จไตรจักร

เรือสองลำนี้มีหัวเรือเป็นรูปพญาครุฑยุดนาค จัดเป็นเรือกระบวนปิดทอง ซึ่งสร้างในรัชกาลที่ ๑ เรือทั้งสองลำนี้มีความยาวประมาณ ๒๗ เมตร กว้าง ๑.๙๐ เมตร ใช้ฝีพาย ๓๔ คน

เรือพาลีรั้งทวีปและเรือสุครีพครองเมือง

เรือสองลำนี้หัวเรือเป็นรูปพญาวานร หรือขุนกระบี่ เรือพาลีรั้งทวีป เป็นขุนกระบี่สีเขียว ส่วนเรือสุครีพครองเมืองขุนกระบี่สีแดง จัดเป็นเรือกระบวนปิดทอง สร้างในรัชกาลที่ ๑ เรือทั้งสองลำมีความยาวประมาณ ๒๗.๔๕ เมตร กว้าง ๑.๙๕ เมตร ใช้ฝีพาย ๓๔ คน

เรือกระบี่ราญรอนราพณ์และเรือกระบี่ปราบเมืองมาร

เรือสองลำนี้หัวเป็นรูปพญาวานร หรือขุนกระบี่ เรือกระบี่ราญรอนราพณ์ เป็นขุนกระบี่สีดำ เรือกระบี่ปราบเมืองมาร เป็นขุนกระบี่สีขาว จัดเป็นเรือกระบวนปิดทอง สร้างในรัชกาลที่ ๑ มีความยาวประมาณ ๒๖.๘๐ เมตร กว้าง ๒.๑๐ เมตร ใช้ฝีพาย ๓๖ คน

เรืออสุรวายุภักษ์และเรืออสุรปักษี

เรือสองลำนี้เป็นเรือกระบวนปิดทอง สร้างในรัชกาลที่ ๑ มีรูปหัวเรือเป็นนกหน้ายักษ์ เรืออสุรวายุภักษ์ จะเป็นตัวที่ใส่เสื้อสีม่วง มือและเท้าเป็นสีคราม ส่วนอสุรปักษี จะใส่เสื้อข้างหน้าสีม่วงข้างหลังสีเขียว มือและเท้าเป็นสีเขียว มีความยาวประมาณ ๓๐.๐๐ เมตร กว้าง ๒.๐๐ เมตร ใช้ฝีพาย ๔๐ คน

การจัดกระบวนพยุหยาตราชลมารค

การจัดรูปกระบวนพยุหยาตราในอดีตนั้นมีตามแบบแผนเดิมอันเป็นกระบวนเต็มรูปยิ่งใหญ่มาก "กระบวนเพชรพวง" ซึ่งมีขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จัดริ้วกระบวนออกเป็น ๕ สาย และยังมีสายพระราชยานอยู่ตอนกลางอีก ๑ สาย สายในซ้ายขวาเป็นริ้วเรือแห่ เรียกว่าสายคู่แห่ สายนอกซ้ายขวาเป็นริ้วเรือกัน เรียกว่าสายกัน

นอกจากนี้ระเบียบการจัดกระบวนยังแบ่งออกเป็น ๕ ตอน ตอนหน้า เรียกว่ากระบวนนอกหน้า ได้แก่ทหารกองนอก ถัดไปเรียกว่ากระบวนในหน้า ได้แก่ทหารรักษาพระองค์ ตอนกลางเป็นกระบวนเรือพระราชยาน ตอนหลังชั้นในเรียกกระบวนในหลัง ได้แก่กองทหารรักษา-พระองค์ ส่วนตอนหลังชั้นนอกเรียกว่ากระบวนนอกหลัง ได้แก่ทหารกองนอก ทั้ง ๕ ตอนนี้มีประตูคั่นทุกตอน

สมัยต่อมาการจัดกระบวนเรือรบโบราณแบบที่เรียกว่ากระบวนเพชรพวงนี้หมดสิ้นไปพร้อม ๆ กับที่เรือรบโบราณในแม่น้ำได้กลายมาเป็นเรือพระราชพิธี การจัดรูปกระบวนพยุหยา-ตราชลมารคจึงได้ดัดแปลงเอาแบบแผนโบราณนี้มาเป็นระเบียบการจัดกระบวนเรือพระราชพิธี ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ จอมพลเรือ สมเด็จฯ เจ้าฟ้า-กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงวางหลักเกณฑ์การจัดริ้วกระบวนเรือพระราชพิธีสำหรับเสด็จฯ พยุหยาตราชลมารค ขึ้นเป็น ๕ แบบ คือ

ขบวนพยุหยาตราใหญ่

ขบวนพยุหยาตราใหญ่ใช้ในโอกาสถวายผ้าพระกฐิน หรือโอกาสสำคัญ เช่น การเสด็จฯเลียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราชลมารค ขบวนพุทธพยุหยาตราชลมารค การจัดขบวนแห่เป็น ๔ สาย รวมกับสายกลาง คือ เรือกลอง เรือตำรวจ และเรือพระที่นั่ง เป็น ๕ สาย ใช้เรือในกระบวนดังนี้ คือ

๑. เรือพิฆาต ๑ คู่

๒. สายนอก เรือดั้ง ๑๑ คู่

๓. สายใน เรือรูปสัตว์ ๔ คู่ เรียงลำดับจากหลังมาหน้า คือ เรือครุฑ เรือกระบี่ เรือพญาวานร เรืออสูร

๔. เรือกลองนอก ๑ เรือกลองใน ๑

๕. เรือตำรวจนอก ๑ เรือตำรวจใน ๑

๖. เรือเอกชัย ทรงผ้าไตร หรือพระพุทธรูป หรือพุ่ม แล้วแต่งาน มีเครื่องสูง ธงสามชาย

๗. เรือคู่ชัก ใช้เรือเอกชัยเหินหาวและเรือเอกชัยหลาวทอง มีแตรสังข์มโหระทึกลง

๘. เรือเอกชัยพระที่นั่งลำทรง ตั้งพระที่นั่งบุษบก มีเครื่องสูง ธงสามชาย

๙. เรือพลับพลา ใช้เรือพระที่นั่งศรี ทรงบัลลังก์กัญญา

๑๐. เรือพระที่นั่งรอง ใช้เรือศรี ทรงบัลลังก์กัญญา

๑๑. เรือตำรวจตาม ๒ เรือ

๑๒. เรือทหารแซง ๒ คู่

ขบวนพยุหยาตราน้อย

ขบวนพยุหยาตราน้อยใช้ในโอกาสเสด็จฯ ถวายผ้าพระกฐิน การจัดขบวนแบ่งออกเป็น ๒ สาย ถ้านับสายกลาง คือ เรือกลอง เรือตำรวจ และเรือพระที่นั่งด้วย ก็นับว่ามี ๓ สาย ใช้เรือในกระบวน ดังนี้

๑. เรือพิฆาต ๑ คู่

๒. เรือดั้ง ๗ คู่

๓. เรือรูปสัตว์ ๔ คู่ ลำดับจากหลังไปหน้า คือ เรือครุฑ เรือกระบี่ เรือพญาวานร เรืออสูร

๔. เรือกลองนอก ๑ เรือกลองใน ๑

๕. เรือตำรวจนำนอก ๑ ใน ๑

๖. เรือเอกชัย ทรงผ้าไตรหรือพระพุทธรูป หรือพุ่ม แล้วแต่งาน มีเครื่องสูง ธงสามชาย แตรสังข์

๗. เรือคู่ชัก ใช้เรือเอกชัยเหินหาว และเรือเอกชัยหลาวทอง มีแตรสังข์มโหระทึกลง

๘. เรือพระที่นั่งลำทรง ใช้เรือศรีหรือเรือกิ่ง ทรงบัลลังก์กัญญา มีเครื่องสูง ธงสามชาย ถ้าเป็นเรือศรีงดธง มีแต่เครื่องสูง

๙. เรือพระที่นั่งรอง ใช้เรือศรี ทรงบัลลังก์กัญญา

๑๐. เรือตำรวจตาม ๒ เรือ

๑๑. เรือทหารแซง ๒ คู่

ขบวนราบใหญ่

ขบวนเรือราบใหญ่เป็นการจัดกระบวนที่ใช้ในพระราชพิธีเสด็จถวายผ้าพระกฐิน ที่ไม่ใหญ่โตนัก ไม่มีเรือรูปสัตว์เลย จัดขบวนออกเป็น ๒ สาย ถ้านับสายกลาง คือ เรือกลอง เรือพระที่นั่ง เรือตำรวจด้วยก็เป็น ๓ สาย มีเรือดังนี้ คือ

๑. เรือพิฆาต ๑ คู่

๒. เรือดั้ง ๑๑ คู่

๓. เรือกลองนอก ๑ กลองใน ๑

๔. เรือตำรวจนำนอก ๑ ใน ๑

๕. เรือเอกชัย มีหรือไม่แล้วแต่งาน ใช้เครื่องสูง ธงสามชาย แตรสังข์

๖. เรือคู่ชัก ใช้เรือ กระบี่ ๑ ครุฑ ๑ มีมโหระทึกลง

๗. เรือพระที่นั่งลำทรง ใช้เรือศรี ไม่มีเครื่องสูง

๘. เรือพระที่นั่งรอง ใช้เรือศรี

๙. เรือตำรวจตาม ๒ คู่

๑๐. เรือทหารแซง ๒ คู่

ขบวนราบน้อย

ขบวนราบน้อยใช้ในโอกาสเดียวกับขบวนราบใหญ่ จัดขบวนเรือเป็น ๒ สายเท่านั้น ใช้เรือดังนี้ คือ

๑. เรือพิฆาต ๑ คู่

๒. เรือดั้ง ๑๑ คู่

๓. เรือกลองนอก ๑ ใน ๑

๔. เรือตำรวจนำนอก ๑ ใน ๑

๕. เรือเอกชัย มีหรือไม่มีแล้วแต่งาน มีเครื่องสูง ธงสามชาย แตรสังข์

๖. เรือคู่ชัก ใช้เรือทองขวานฟ้า ทองบ้าบิ่น มีมโหระทึกลง

๗. เรือพระที่นั่งลำทรง ใช้เรือกราบ

๘. เรือพระที่นั่งรอง ใช้เรือกราบ

๙. เรือตำรวจตาม ๒ เรือ

๑๐. เรือทหารแซง ๒ คู่

ขบวนราบย่อ

ขบวนราบย่อเป็นการจัดขบวนรบช่วงต่อในเส้นทางที่จะเสด็จ ฯ ไปในลำคลองที่คับแคบ มีเรือดังนี้คือ

๑. เรือกลอง ๑ เรือ

๒. เรือตำรวจนำ ๑ เรือ

๓. เรือคู่ชัก ๑ คู่ ใช้เรือดั้งหรือเรือทองขวานฟ้า ทองบ้าบิ่น

๔. เรือพระที่นั่งโถง ตั้งพระราชยานกง ใช้เรือกราบขนาดย่อม

๕. เรือพระที่นั่งรอง ใช้เรือกราบขนาดย่อม ทรงบัลลังก์กัญญา

๖. เรือตำรวจตาม ๑ เรือ

๗. เรือทหารแซง ๑ คู่

ระเบียบพิธีที่ถือปฏิบัติ

นอกเหนือจากการจัดกระบวนพยุหยาตราชลมารคในแบบต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วนี้ ยังมีระเบียบหรือพระราชพิธีที่ถือปฏิบัติกันมาจนถึงปัจจุบัน เช่น

- เรือที่ติดอาวุธได้มีเฉพาะแต่เรือรูปสัตว์เท่านั้น
- เรือลำใดที่ไม่มีผ้าคลุมหลังคาและไม่มีผ้าหน้าจั่ว คือ เรือกลองนอก กลองใน เรือแซง เรือตำรวจ เรือพวกนี้จะใช้หลังคากระแซงเปียะ
- เรือลำใดทอดบัลลังก์กัญญาแล้ว จะทอดบุษบกและพระราชยานกงมิได้
- พลฝีพายในเรือพระที่นั่งทรง เรือพระที่นั่งรอง และเรือทรงผ้าไตร ๓ ลำนี้ หากกรมพระราชวังสั่งให้ข้าราชการแต่งกายเต็มยศหรือครึ่งยศรับเสด็จฯ ต้องแต่งกายเต็มยศอย่างพลฝีพาย (ใช้พายเงินพายทอง) หากแต่งกายปรกติจะแต่งกายดำสวมหมวกกลีบลำดวนใช้พายทาน้ำมัน
- ท่าพายเรือแบ่งไว้เป็น ๓ ท่า คือ ๑. พายธรรมดา ๒. พายกระเดียด ๓. พายท่านกบิน สำหรับเรือพระที่นั่งต้องพายท่านกบินเสมอ จะเปลี่ยนท่าพายต้องขอพระบรมราชานุญาต
- การเห่ในกระบวนพยุหยาตราใหญ่ ต้นบทเห่ เห่ในเรือพระที่นั่ง กระบวนพยุหยาตราน้อยและกระบวนราบใหญ่ ราบเล็ก ต้นบทเห่ เห่ในเรือทรงผ้าไตร
- การเห่ก็ดี ขานยาวก็ดี ฝีพายจะรับข้ามที่ประทับไม่ได้ เช่น เห่และขานยาวตอนหัวเรือ ฝีพายตอนหัวเรือรับ ฝีพายตอนท้ายเรือรับไม่ได้ ถือกันว่าเสียงข้ามพระเจ้าอยู่หัว
- การเสด็จฯ กลับ ถ้าพระอาทิตย์อัษฎงคตแล้ว ต้องโห่ ๓ ลา เสียก่อน จึงออกเรือพระที่นั่งได้
- การใช้โคมไฟ ห้ามใช้ในเรือพระที่นั่ง เรือรูปสัตว์ใช้โคมเพชร เรืออื่น ๆ ใช้โคมบัว

อธิบายตำนานเห่เรือ

พระนิพนธ์ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

เวลาคนมากทำการอันใด ซึ่งจะต้องออกแรงในขณะเดียวกัน มักใช้ศัพทสัญญาอย่างหนึ่งอย่างใดสำหรับบอกจังหวะให้ทำพร้อม ๆ กัน ยกอุทาหรณ์อย่างต่ำเช่นช่วยกันลากซุงก็มักร้อง "สาระพา เฮโล" เป็นต้น เป็นศัพทสัญญา พายเรือก็ทำนองเดียวกัน เรือลำใดคนพายมากก็ย่อมมีศัพทสัญญาให้ผีพายพายพร้อม ๆ กัน อันนี้เป็นมูลเหตุที่เกิดมีเห่เรือ คงมีมาตั้งแต่เริ่มใช้เรือยาวเป็นยานพาหนะและคงมีในประเทศอื่น ๆ ด้วย

เมื่อว่าแต่เฉพาะเรื่องเห่เรือของไทยเรา ดูเหมือนลักษณะการเห่เรือแต่เดิมมาจะเป็น ๒ ประเภทต่างกัน คือเห่ เนื่องเป็นการพระราชพิธี เช่นเห่เรือพระที่นั่งพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อเสด็จพยุหยาตราทางชลมารคเป็นต้น จะเรียกต่อไปว่า "เห่เรือหลวง" ประเภท ๑ และเห่สำหรับเล่นเรือเที่ยวเตร่กันในพื้นเมือง จะเรียกว่า "เห่เรือเล่น" ประเภท ๑ มีเค้าเงื่อนพอเป็นที่สังเกตอยู่ทั้ง ๒ ประเภท

เห่เรือหลวงนั้น ดังเช่นเวลาพายช้ามีคนต้นบทชักคำว่า "เหยอว" ผีพายรับพร้อมกันว่า "เย่อว" ซึ่งยังใช้อยู่จนทุกวันนี้ และเวลาพายจ้ำเช่นเมื่อแข่งเรือ ต้นบทชักคำว่า "อีเยอว เยอว" ผีพายรับ "เย่อว" ดังนี้ กับทั้งบทซึ่งเรียกว่าสวะเห่ (พิมพ์อยู่ที่หน้า ๑๕ ในสมุดเล่มนี้) ก็อยู่ในประเภทเดียวกัน ด้วยบทเหล่านี้โดยมากเป็นคำภาษาอื่น มิใช่ภาษาไทย เหตุใดจึงเอามาใช้เมื่อพายเรือกระบวนหลวงเรื่องนี้ข้าพเจ้าไปพบเค้าเงื่อนในอินเดียเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๔ เวลาพักอยู่ ณ เมืองพาราณสี วันจะข้ามไปแม่น้ำคงคาไปหามหาราชเจ้าเมืองพาราณสีที่วังรามนครมหาราชาให้เอาเรือขนานสำหรับรับแขกเมืองมารับ เรือนั้นมีคฤหตั้งเก้าอี้ที่นั่งอยู่ข้างท้าย เวลาพายเรือข้ามแม่น้ำคงคา มีต้นบทคนหนึ่งชักบทเป็นภาษาสันสกฤตขึ้นด้วยคำว่า "โอม รามะ" แล้วว่าอะไรต่อไปอีก แต่ข้าพเจ้าไม่เข้าใจ พอหมดบทผีพายทั้งลำก็รับเสียงดัง "เย่อว" พร้อมกันเห่ไปอย่างนี้จนถึงท่ารามนครเห็นชอบกลจึงถามขุนนางผู้กำกับ เขาบอกอธิบายว่าพวกฮินดูถือว่าเมื่อ

พระรามจะไปจากโลกนี้ได้ลงไปทางแม่น้ำคงคา เพราะเหตุนั้นเมื่อจะข้ามแม่น้ำคงคาจึงสวดคำนมัสการพระรามเพื่อเป็นสวัสดิมงคล ได้ความดังนี้จึงสันนิษฐานว่าเห่เรือหลวงนั้นเห็นจะเป็นมนตร์ในตำราไสยศาสตร์ ซึ่งพวกพราหมณ์พาเข้ามาแต่ดึกดำบรรพ์ เดิมก็คงจะเห่เป็นภาษาสันสกฤต แต่นานมาก็เลือนไปจึงกลายเป็น "เหยอวเย่อว" อย่างทุกวันนี้ แต่ยังเรียกในตำราว่า "สวะเห่" "ช้าลวะเห่" และ "มูลเห่" พอได้เค้าว่าได้มาแต่อินเดีย

เห่เรือเล่นนั้นก็คงมีมาตั้งแต่แรกใช้เรือยาว เพื่อความรื่นเริงและให้ฝีพายพายพร้อม ๆ กัน จึงหาบทในภาษาไทยอันจะชวนให้รื่นเริงมาเห่เรือ ถ้าจะยกตัวอย่างเทียบก็ทำนองเดียวกับให้ทหารเดินกระบวนร้องเพลงพอเพลิดเพลินอย่างทุกวันนี้ แต่กระบวนพายเรือเล่นใช้จังหวะแต่ ๒ อย่าง คือ จังหวะจ้ำอย่าง ๑ กับจังหวะปรกติอย่าง ๑ จังหวะช้าอย่างพาย "นกบิน" เรือหลวงหาใช้ไม่ บทสำหรับเห่เรือเล่นเมื่อพายจ้ำ ตามที่สังเกตมาดูเหมือนไม่มีต้นบทบทอันใดฝีพายขึ้นใจก็เอามาใช้ร้องพร้อม ๆ เช่น "หุยฮาโห่ฮิ้ว" "มาละเหวยมาละวา" "สาระพาเฮโล" เหล่านี้เป็นต้นแต่ส่วนบทเห่สำหรับปรกตินั้น ใช้เป็นบทกลอนมีต้นบทขึ้นก่อนแล้วฝีพายรับต่อไป อธิบายที่กล่าวมานี้เค้าเงื่อนต้นเดิมของเห่เรือ คือว่ามี เห่เรือหลวงอย่าง ๑ เห่เรือเล่นอย่าง ๑ มาแต่โบราณ

ถ้าว่าถึงบทเห่เรือ เรือกระบวนหลวงแต่โบราณจะใช้บทอันใดเห่ข้อนี้หาทราบไม่ บทที่ใช้เห่เรือกระบวนหลวงในปัจจุบันนี้เอาบทเห่เรือเล่น ซึ่งเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ทรงแต่งเมื่อตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยามาใช้ และพึ่งเอามาใช้เมื่อในรัชกาลที่ ๔ กรุงรัตนโกสินทร์ แต่ปรากฏอยู่ในบทเห่เรือของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ ตอนชมเรือพระที่นั่งว่า

"เรือครุฑยุดนาคหิ้ว ลิ่วลอยมาพาผันผยอง
พลพายกรายพายทอง ร้องโห่เห่โอ้เห่มา"

เป็นอันแสดงว่ามีบทสำหรับเห่เรือพระที่นั่ง แต่ที่ว่า "ร้องโห่เห่โอ้เห่" ดูตรงกับคำในสวะเห่ ชะรอยจะใช้บทสวะเห่นั้นเองเป็นบทสำหรับเห่เรือหลวงดอกกระมังบางทีแต่โบราณสวะเห่นั้นจะมีกระบวนเห่เป็นอย่างหนึ่งซึ่งเห่ได้ยืดยาว พึ่งตัดเสียให้สั้นเพียงรักษาไว้มิให้สูญเสียทีเดียว เมื่อเอาบทเห่เรือเล่นมาใช้เห่เรือหลวงบทเห่ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์อีกแห่งหนึ่งว่า

"เรือไชยไวว่องวิ่ง รวดเร็วจริงยิ่งอย่างลม
เสียงเส้าเร้าระดม ห่มท้ายเยิ่นเดินคู่กัน"

บทนี้ความส่อว่าเรือกระบวนแห่เสด็จ ใช้กระทุ้งเส้าให้จังหวะฝีพายแทนเห่

ลักษณะเห่เรือเล่นนั้น เหตุด้วยในแขวงจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและหัวเมืองที่ใกล้เคียงเป็นท้องทุ่งที่ลุ่ม หน้าแล้งมีแม่น้ำลำคลองสำหรับใช้เรือได้แทบทุกหนทุกแห่งถึงหน้าน้ำ น้ำหลากท่วมทุ่งทั่วไป การใช้เรือและเล่นเรือ จึงเป็นเครื่องนิยมของชาวเมืองทุกชั้นบรรดาศักดิ์ ความนิยมยังมีต่อมาจนในกรุงรัตนโกสินทร์ แม้เป็นสมัยใช้รถยนต์และเรือยนต์กัน บัดนี้ก็ยังมีคนชอบเล่นเรือพายตามอย่างโบราณอยู่ไม่ขาด ในสมัยเมื่อกรุงศรีอยุธยายังเป็นราชธานี ฤดูการเล่นเรือดูเหมือนจะเริ่มแต่ออกพรรษา ตั้งแต่เดือน ๑๑ แรมค่ำ ๑ ไปจนสิ้นเดือน ๑๒ ในเวลาฤดูเล่นเรือนั้น นัดกันไปไหว้พระและทอดกฐินตามวัดต่าง ๆ ในเวลากลางวัน และนัดกันไปทอดผ้าป่าในเวลากลางคืน ตามตำบลหนึ่งก็มีเรือยาวลำ ๑ หรือ ๒ ลำ พวกชาวบ้านในตำบลนั้นลงเรือไปด้วยกัน (ยังมีเป็นประเพณีอยู่ตามหัวเมือง คือพระนครศรีอยุธยาเป็นต้นจนทุกวันนี้) แต่โบราณเจ้านายและขุนนางต่างก็เห็นจะมีเรือยาวให้ผู้คนข้าไท พายไปเข้าประชุมเรือเล่นกับราษฎรในฤดูเล่นเรือเช่นกล่าวมา เวลาพายเรือไปก็เห่เรือ ครั้นไปถึงที่ประชุมจอดเรือแล้วก็เล่นเพลงและดอกสร้อยสักวาต่อไปเป็นเครื่องรื่นเริง การเห่เรือเล่นแต่โบราณนั้นสันนิษฐานว่าจะคิดบทเป็นกลอนสดเช่นเดียวกับเล่นเพลงและดอกสร้อยสักวา ถ้าเจ้าของเรือเล่นเป็นคนชำนิชำนาญการแต่งกลอนก็แต่งเอง ถ้าไม่สามารถจะแต่งได้เองก็ต้องหาผู้อื่นไปเป็นผู้คิดบอกบทเห่เรือ และบทดอกสร้อยสักวา ในคนเดียวกันนั้นเองบทเห่เรือคงมีมาก แต่หากสูญไปเสียด้วยไม่มีใครจดไว้ บทเห่เรือครั้งกรุงศรีอยุธยาจึงเหลืออยู่แต่บทของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ เพราะนับถือกันว่าแต่งดีเป็นอย่างยิ่ง

บทเห่เรือที่ปรากฏอยู่ และรวบรวมพิมพ์ไว้ในสมุดเล่มนี้ (เว้นแต่บทของสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์) ล้วนเป็นบทแต่งสำหรับเห่เรือเล่นทั้งนั้น ก็เหตุใดจึงเอามาใช้เห่เรือพระที่นั่ง ข้อนี้ไม่พบจดหมายเหตุได้สันนิษฐาน เห็นเค้าเงื่อนมีอยู่ด้วยเมื่อพระบาทสมเด็จ

พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แรกเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ทรงพระราชปรารภว่า ประเพณีการลอยพระประทีปแต่ก่อนมา เจ้านายและข้าราชการผู้ใหญ่ต้องทำกระทงใหญ่ถวายลอยเป็นพุทธ-บูชาทุก ๆ ปีต้องลงทุนรอนกันมากนักจึงทรงพระกรุณาโปรด ฯ ให้แก้ไขระเบียบการเกณฑ์ให้ทำเป็นเรือขนาดย่อม ปักเทียนรายตามกระทงเรือ ถวายทรงจุดแล้วลอยเป็นพุทธบูชาแทนกระทงใหญ่ให้เจ้านายทำตามแบบอย่างเรือพระที่นั่งเจ้าฟ้าและต่างกรมผู้ใหญ่ชั้นกรมสมเด็จกับกรมพระ-ทำเป็นเรือพระที่นั่งกิ่ง ต่างกรมชั้นรองลงมาทำเป็นเรือพระที่นั่งศรี พระองค์เจ้าทำเป็นเรือพระที่นั่งกราบ ขุนนางผู้ใหญ่ทำเรือตามธรรมเนียมตำแหน่งของตน ตั้งแต่เรือรูปสัตว์ลงมาจนเรือกันและเรือแซเป็นเรือกระบวนลอยถวายตัว ส่วนพระยาโชฎึกราชเศรษฐีนั้นให้ทำเป็นเรือสำเภา เรือกระทงที่เกณฑ์ให้ทำดังกล่าวมานี้ ทำหนเดียวแล้วก็ลอยเสมอไปทุก ๆ ปี ไม่ต้องทำใหม่ อนึ่งเมื่อถึงคราวลอยพระประทีป เดือน ๑๒ โปรด ฯ ให้แต่งเรือพระที่นั่งกิ่งจริง ๆ ๒ ลำ ลำ ๑ ตั้งพระชัยวัฒน์ในบุษบก อีกลำ ๑ ตั้งพานทองสองชั้นมีพุ่มดอกไม้พุทธบูชา ทำฉัตรเทียนเป็นเครื่องสูงตั้งรายสำหรับทรงจุดเมื่อเสด็จลงลอยพระประทีป โปรด ฯ ให้เรือกิ่งใหญ่ลำที่ทรงพระชัยวัฒน์มาเทียบที่เรือบัลลังก์ก่อนเรืออื่น เสด็จลงทรงจุดไฟเครื่องนมัสการแล้วเสด็จขึ้นประทับบนเรือบัลลังก์ ในเวลาที่จุดไฟตามเครื่องสูงในเรือนั้น โปรด ฯ ให้เห่เรือใช้บทของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์บ้าง บทพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยบ้าง ถวายทรงตามพอพระ-ราชหฤทัย แล้วจึงให้เคลื่อนเรือนั้นไป สันนิษฐานว่าที่เอาบทเห่เรือเล่นมาใช้เห่เรือหลวง จะเริ่มเกิดขึ้น เมื่อเปลี่ยนระเบียบการลอยพระประทีป แล้วจึงโปรด ฯ ให้ใช้ในเวลาเสด็จพยุหยาตราทางชลมารคต่อมา

ว่าตามที่เคยสังเกตเห็น ลักษณะเห่เรือกระบวนหลวง ซึ่งตั้งเป็นแบบมาแต่รัชกาลที่ ๔ นั้น เมื่อเสด็จลงประทับในเรือพระที่นั่งแล้ว หลวงพิศณุเสนีกับขุนรามเภรีผู้เป็นต้นบท (จะเป็นโดยตำแหน่งหรือโดยเฉพาะตัว ข้าพเจ้าไม่ทราบแน่) คนหนึ่งนั่งคุกเข่าประนมมือเห่โคลงนำกาพย์ บางทีเรียกกันว่าเกริ่นโคลงก็เคยได้ยิน เมื่อจบบทโคลงแล้วบ่อโทนจึงบอก "ออกเรือพระที่นั่ง" พลพายนกบินจังหวะช้า (เพราะเสด็จไปพระราชทานพระกฐินวัดอรุณราชวราราม

ระยะทางใกล้กับท่าราชวรดิฐ) และเรือตามน้ำไม่หนักแรงผจงพายเอางามได้ใช้ทำนองเห่ช้า เข้าใจว่าได้กับที่เรียกในตำราว่า ช้าลวะเห่ พอจวนจะถึงที่ประทับ ต้นบทก็ชักสวะเห่ คำนี้จะหมายความอย่างไรยังคิดไม่เห็น คะเนพอจบบทเรือพระที่นั่งก็ถึงท่าฉนวนที่จอด ครั้นขากลับเรือทวนน้ำต้องพายหนักจึงพายจังหวะเร็วขึ้น ให้เห่ทำนองเร็วมีพลพายรับ "ฮะไฮ้" นั้นเข้าใจว่าได้กับที่เรียกในตำราว่ามูลเห่ คงหมายความว่าเห่เป็นพื้น เมื่อจบบทพายจ้ำ ๓ ทีส่งทุกบท ลักษณะการเห่เรือหลวงเคยเห็นดังกล่าวมานี้.

บทความเรื่อง

มหาดุริยางค์ไทย

โดย

นาวาเอก สมภพ ภิรมย์

(จากหนังสือรัฐสภาสาร ฉบับที่ ๑ เดือนมกราคม ๒๕๒๕)

มหาดุริยางค์ไทย

โดย น.อ. สมภพ ภิรมย์ ร.น.

วงดนตรี "มหาดุริยางค์ไทย" เป็นการปฏิรูปดนตรีไทยในรอบ ๒๐๐ ปีของกรุงรัตนโกสินทร์อย่างแท้จริง เพราะประเพณีของไทยที่สืบเนื่องกันมาแต่โบราณนั้น ดนตรีไทยเป็นเพียง "องค์ประกอบของพิธีกรรม" เป็นส่วนใหญ่ เช่นดนตรีบรรเลงในพิธีกรรมของพระมหากษัตริย์ ดนตรีไทยประจำกัณฑ์เทศน์มหาชาติ ดนตรีสำหรับนาฏศิลป์ เช่น การรำหน้าพาทย์ ดนตรีประโคมศพ ฯลฯ ปรากฏว่าผู้ฟังดนตรีคุยกันไป ดื่มกันไป สนทนาวิสาสะ สูบบุหรี่ ลุกนั่งพลุกพล่านโดยมิได้ตั้งใจรับรสดนตรีอันสุนทรีย์แม้แต่น้อย ดูประหนึ่งว่าดนตรีเป็นเพียงภูมิหลัง (Back Ground) ของงาน ภูมิหลังของคุย ของการดื่ม (เหล้า) นอกจากนั้นแล้วการบรรเลงดนตรีไทยมักจะ "ขอแรง" ไม่มีค่าแรง ไม่มีคุณค่า แล้วนักดนตรีจะทรงชีพอยู่ได้อย่างไร สังคมได้ให้ เกียรติยศ แก่นักดนตรีไทยเพียงเล็กน้อย ยุคทองของดนตรีไทย มีเพียงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เท่านั้น แต่วงดนตรีของยุโรปชนิดซิมโฟนี่ (Symphony) หรือ คอนแซร์โต้ (Concerto) นั้น ผู้ฟังต้องนั่งฟังโดยสำรวมกิริยาโดยดุษณีภาพ คือเงียบขนาดเข้าสมาธิฟังดนตรี หลับตา สงบนิ่ง เพื่อฟังดนตรีเท่านั้น แม้แต่การปรบมือให้เกียรติก็ต้องมีกฎเกณฑ์ว่า "จบเพลง" จึงจะปรบมือได้ ขณะยังไม่จบเพลง แม้แต่จบเพียงกระบวนหนึ่ง หรือท่อน (Movement) ก็ปรบมือไม่ได้ มีกฎเกณฑ์ห้ามไว้ (Tabu) ถ้าผู้ใดปรบมือถือว่าไม่มีมารยาทในการฟัง ขาดความรู้ในการฟังเพลง หากปรบมือผิดกฎเกณฑ์กลายเป็นคนป่าเถื่อนไปเลย ฉะนั้นการฟังดนตรีของยุโรป จึงต้องมีมรรยาทในการฟัง งดสนทนา มีสมาธิให้เกียรติต่อผู้บรรเลง เพื่อได้รับสุนทรียรสและให้เกียรติแก่เพลง แม้แต่การบรรเลงในห้องเล็ก ๆ เรียกว่า "แชมเบอร์มิวสิค" (Chamber Music) ย่อมมีบรรยากาศ "เงียบ" เป็นผู้ดีมีรสนิยม เป็นต้น

แต่เพลงไทย ดนตรีไทย เวลาบรรเลงผู้ฟังส่งเสียง "แซ่ด" ไม่ยอมรับรสอันสุนทรีย์ของดนตรีเลย ไม่ให้เกียรตินักดนตรี ไม่ให้เกียรติเพลงซึ่งเป็นศิลปะบริสุทธิ์ (Pure Art) กว่าศิลปะประเภทอื่น มิหนำซ้ำบางครั้งยังประกาศอีกว่า "ดนตรีประกอบนาฏศิลป์" ช่างทำได้เจ็บปวดดีจริง

นาฏศิลป์ เช่น โขน ละครรำ บัลเลต์ หรือโอเปอร่านั้นเป็นเพียง ผลพลอยได้ของวรรณกรรมกับดนตรี

ศิลปวรรณกรรมร่วมกับศิลปดนตรี ทั้งสองอย่างนี้เป็นต้นกำเนิดก่อให้เกิด "นาฏศิลป์ (Dramatic Art)" น่าจะเข้าใจเช่นนี้

นอกจากนี้แล้ว ในประเทศไทยนั้น ปรากฏน้อยมาก ว่าประชาชนจะไปนั่งฟังการบรรเลงดนตรีไทยโดยเฉพาะ เช่นตั้งใจฟังการประชันวงปี่พาทย์หรือวงดนตรีโยธวาทิต ซึ่งจัดโดยเอกชนเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะประเทศไทยขาด "ศาลาดนตรี" (Music Hall) เช่นของต่างประเทศตัวอย่างในอังกฤษมีโรยัลอัลเบิร์ทฮอลล์–โรยัลเฟสติวอลฮอลล์ ในอเมริกามีคาเนกีฮอลล์ และยุโรปทุกประเทศให้เกียรติแก่ดนตรี มีศาลาดนตรี (Music Hall) โดยเฉพาะทุกประเทศก็อาจกล่าวได้เป็นศาลาสำหรับบรรเลงดนตรีโดยเฉพาะเท่านั้น ในส่วนตัวข้าพเจ้าเลื่อมใสต่อโรเยลเฟสติฮอลล์และศาลาดนตรีในกรุงเบอร์ลินเยอรมันตะวันตกเป็นอย่างมาก แต่บัดนี้เป็นที่น่ายินดีเป็นอย่างยิ่งว่า "มหาดุริยางค์ไทย" ได้ปฏิรูป (Reform) การดนตรีจากดนตรีประกอบนาฏศิลป์ หรือดนตรีรับพระเทศน์หรือดนตรีเป็นส่วนประกอบพิธีกรรม มหาดุริยางค์ไทยสามารถ ลบ–ล้าง คำว่าดนตรีเป็นส่วนประกอบให้หมดไปโดยสิ้นเชิง มหาดุริยางค์ไทยเป็นการแสดงศิลปะ (Performing Art) ให้ประจักษ์ในคุณค่าของดนตรีอย่างแท้จริง (Absolute Music) ให้มนุษย์ได้รับคุณค่าสุนทรียรส (Aesthetic Value) ของศิลปะการดนตรีอย่างซาบซึ้งประทับใจ

"มหาดุริยางค์ไทย" เป็นดนตรีบริสุทธิ์ เป็นตัวของตัวเอง ไม่ต้องไปประกอบ หรือเป็นองค์ประกอบของอะไรอีกแล้ว มหาดุริยางค์ไทยบรรเลงตรึงผู้ชม ผู้ฟัง นั่งติดกับที่นั่งโดยมี

สมาธิฟังเพลงได้รับ "สุนทรียรส" จากเพลงไทย เช่นเดียวกับเพลงประเภทซิมโฟนี่ หรือเพลงคอนแซร์โต้ของยุโรป

มหาดุริยางค์ไทย จึงเป็นการปฏิรูปดนตรีในรอบ ๒๐๐ ปีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ผู้ให้กำเนิดมหาดุริยางค์ไทย คืออาจารย์ประสิทธิ์ ถาวร อาจารย์วิชาการดนตรีไทยแห่งวิทยาลัยนาฏศิลป กรมศิลปากร อาจารย์ประสิทธิ์ ได้รับคำปรารภจากท่านครูหลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ว่า

ดนตรีไทยน่าจะขยายวงให้ใหญ่ได้เท่ากับวงออเคสตรา (Orchestra) ของฝรั่ง ประกอบทั้งอาจารย์ประสิทธิ์ ถาวร ได้เคยเกิดความประทับใจการบรรเลงซิมโฟนี่ของฝรั่ง เห็นคันชักไวโอลิน ลากคันชักออก และส่งคันชักเข้า พร้อมเพรียงกันดี เป็นภาพน่าดู เพลงบรรเลงเพราะมีวินัยในการบรรเลง ภาพงาม บรรยากาศผสมกลมกลืนกัน ทั้งหมดนี้เป็นอิทธิพล บันดาลให้อาจารย์ประสิทธิ์ ถาวร เกิดความคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) อาจารย์ประสิทธิ์ ถาวร จึงควรเป็นศิลปินประเภท Impressionist ประดิษฐ์วงมหาดุริยางค์ขึ้น โดยจัดให้นักเรียนดนตรีไทยทั้งชายหญิงของวิทยาลัยนาฏศิลปหัดบรรเลง โดยมี "วินัย" ในการบรรเลงเป็นหลัก โดยใช้ "เพลงไทย" โปรดอย่าเรียกว่า "เพลงไทยเดิม" เรียกว่า "เพลงไทย" เท่านั้น เครื่องมือดนตรีไทยทุกชนิดผสมผสานกัน โดยการเรียบเรียงเสียงดนตรี (Arrangement) ดุจการเรียบเรียงเสียงประสานของฝรั่ง อุตส่าห์ฝึกซ้อมอยู่ ๒—๓ ปี แต่มิได้มีโอกาสแสดงไม่มีโอกาสได้ขึ้นแสดงบนเวทีเลย

บังเอิญโชคดี ในงานพระราชพิธีเฉลิมฉลองพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ์สยามมกุฎราชกุมาร เมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๑๕ อธิบดีกรมศิลปากร ในขณะนั้นได้เห็นคุณค่าวงมหาดุริยางค์ไทย จึงจัดให้มีการบรรเลงเป็นการเฉลิมฉลอง "พระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร" นับเป็นดิถีอันมหามงคลฤกษ์ หรือพูดอย่างภาษาตลาดว่า หยิบเพชรมาวางไว้บนเรือนแหวน ฉะนั้น

วันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๑๕ ซึ่งนับว่าการปฏิรูปดนตรีไทยถือกำเนิดขึ้นในมหามงคลสถาปนาสยามมกุฎราชกุมาร เป็นการปฏิรูปดนตรีไทย มีศักดิ์มีศรี งดงามมีสุนทรียรส ทัดเทียมกับซิมโฟนี่ หรือคอนแซร์โต้ ของยุโรป ได้เป็นอย่างดี

มหาดุริยางค์ไทย โดยอาจารย์ประสิทธิ์ ถาวร มหาดุริยางค์ไทยและอาจารย์ประสิทธิ์ ถาวร จึงควรได้รับเกียรติในการปฏิรูปนี้ เป็นประวัติการณ์นับแต่กรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา ถึงกรุงรัตนโกสินทร์ฉลอง ๒๐๐ ปี ในพ.ศ. ๒๕๒๕ นี้

หากจะมีผู้ถามว่ามหาดุริยางค์ไทย คืออะไร หรือมหาดุริยางค์ไทย มีลักษณะอย่างไร อาจจะตอบได้อย่างสามัญชน จากประสบการณ์ที่ได้ฟังบรรเลงครั้งสำคัญ ๆ มาแล้ว ๒ ครั้งคือ

ครั้งแรก เฉลิมฉลองพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร วันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๑๕

ครั้งที่สอง ในงานมหกรรมดนตรีศรีศตวรรษ วันที่ ๘–๙ สิงหาคม ๒๕๒๔ ฉลอง ๑๐๐ ปี หลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

ทั้งสองครั้งบรรเลงที่โรงละครแห่งชาติ ผู้ฟังแน่นโรงละครและได้รับชื่นชมยินดีทั้งสองครั้ง

ครั้งแรก วงดนตรีนี้เรียกง่าย ๆ ว่า วงดนตรีไทย ๒๐๐ คน ซึ่งไม่ตรงต่อความจริงและนามไม่ไพเราะ จึงตั้งชื่อว่า "มหามโหรี" ก็ไม่สมควรเพราะเป็น "ไทยคำผวน" ไม่สุภาพและได้ตั้งชื่ออีกว่า "มโหรีมโหฬาร" ฟังเป็นลิเกไป เสียงไม่น่าฟัง จึงมีมติว่า "วงมหาดุริยางค์ไทย"

สรุปได้ว่า "มหาดุริยางค์ไทย คือมโหรีวงใหญ่ซึ่งมีวาทยกร (Conductor) อำนวยเพลง"

ลักษณะ และกฎเกณฑ์ของมหาดุริยางค์ไทย ควรมี "รูปแบบ (FORM)" ดังนี้

๑. **ลักษณะทั่วไป** วงมหาดุริยางค์ไทย คือวงมโหรีของไทยที่มีผู้อำนวยเพลงหรือวาทยกร และต้องฟังเสียงดนตรีแท้ (Absolute Music) ต้องไม่ใช้ไมโครโฟนเลย ต้องการเสียงดนตรีบริสุทธิ์เท่านั้น จำนวนเครื่องดนตรีโดยประมาณ ดังนี้:—

เครื่องดนตรีประกอบด้วย (ประมาณ)		จำนวนอย่างน้อย
๑.๑ เครื่องดีด	จะเข้	๒๐ ตัว
๑.๒ เครื่องสี	ซอสามสาย	๕ คัน
	ซอด้วง	๑๐ คัน
	ซออู้	๒๐ คัน
๑.๓ เครื่องตี	ระนาดเอก	๖ ราง
	รานาดทุ้ม	๑๐ ราง
	ฆ้องวงเล็ก	๑๐ วง
	ฆ้องวงใหญ่	๑๐ วง
	ระนาดเอกเหล็ก (เสนอเพิ่ม)	๕ ราง
	ระนาดทุ้มเหล็ก (เสนอเพิ่ม)	๕ ราง
๑.๔ เครื่องเป่า	ขลุ่ยเพียงออ	๒๐ เลา
	ขลุ่ยลีบ	๑๐ เลา
	ขลุ่ยอู้ (เสนอเพิ่ม)	๑๐ เลา
๑.๕ เครื่องประกอบจังหวะ	ฆ้องราว	๑ ราว
	ฆ้องโหม่ง	๑ ฆ้อง
	กลองสองหน้า	๑ ใบ
	กลองทัดคู่	๑ คู่
	กลองแขก	๒ ใบ
	ตะโพน	๑ ใบ
	ตะโพนมอญ	๑ ใบ
	เปิงมาง	๑ ใบ
	เปิงมางคอก	๑ คอก
	ฉิ่ง	๑ คู่
	กรับพวง	๕ อัน
	กรับไม้ไผ่	๕ อัน

๑.๖ **ปี่นอก ปี่ใน ปี่ชวา และปี่มอญ** อาจจะต้องเพิ่มขึ้นตามความจำเป็นของเพลง ทั้งนี้ย่อมอยู่ในดุลยพินิจของผู้อำนวยเพลง

รวมประมาณ ๒๐๐ ชิ้น

๒. **ลักษณะเฉพาะ** กำหนดจัดวางให้ความงามของวง เน้นความงามของฆ้องวงเล็ก ฆ้องวงใหญ่ เป็นจุดเด่นสำคัญ และกำหนดให้ฆ้องวงบรรเลงให้เกิดสุนทรียรสเท่าที่ลักษณะเพลงนั้น ๆ จะเปิดโอกาสให้เสียงฆ้องแสดงออกได้ คือเน้นเสียงฆ้อง

การแต่งกายของนักดนตรี ควรกำหนดให้เป็นแบบฉบับ ปัจจุบันอาศัยเครื่องแบบนักเรียนดูเรียบร้อยดี แต่ยังไม่งาม

๓. **การขับร้อง** การร้องส่ง หรือร้องส่งแบ่งออกเป็นสามประเภท

๓.๑ การร้องส่งแบบประเพณีนิยม ร้องส่งคู่แปด ชายหญิงร้องส่งแล้วดนตรีรับ หรือเป็นหมู่ นักเรียน ๓๐ คน

๓.๒ ขับร้องเสียงประสาน หญิง—ชาย คลอเสียงไปกับการบรรเลง หรือสุดแต่วาทยกร กำหนด (เสนอแนะเพิ่มเติม)

๓.๓ นักร้องชายหญิงคู่ หรือชายหญิงเดี่ยว ยืนคู่ กับวาทยกร (เป็นการเสนอแนะเพิ่มเติม)

๔. **การบรรเลงนำ** บรรเลงนำ (Introduction) ระยะสั้น ๆ แล้วลดเสียงให้เบาลงกลมกลืนกัน กับการขับร้องส่งให้เสียงผสมผสานกลมกลืนกันตามแบบของท่านครู หลวงประดิษฐ์ไพเราะ

๕. **แบบฉบับท่วงทำนอง** การบรรเลงท่วงทำนอง กำหนดให้บรรเลงทำนอง (Melody) ทั้งวงก่อนแล้วจึงเดี่ยวหมู่เครื่องมือต่าง ๆ หรือเมื่อขับร้องส่ง แล้วจะกำหนดให้เดี่ยวหมู่เครื่องมือสลับอย่างใด แล้วแต่ความสามารถ ความบันดาลใจ ความประทับใจ ความคิดสร้างสรรค์ ของวาทยกรเป็นสำคัญ เป็นขั้นตอนดังนี้ เช่นตัวอย่าง:—

๕.๑ ดนตรีบรรเลงนำเพลง

๕.๒ ขับร้องส่ง

๕.๓ เครื่องมือทุกชนิดบรรเลงรับ

๕.๔ หมู่เครื่องมือใด เครื่องมือหนึ่ง เช่น ซอสามสายรับแล้วซออื่นตาม และเครื่องมือบรรเลงประสานต่อไป เช่นนี้เป็นต้น ทั้งนี้สุดแต่อารมณ์ (Mood) สร้างสรรค์ของวาทยกรจะเกิดสุนทรียรสอันใดจะเน้นเครื่องดนตรีประเภทใด "สุดแต่วาทยกรจะเนรมิต"

๖. **ชั่วโมงการบรรเลง** ในการบรรเลงแต่ละครั้ง ๆ ไม่ควรเกิน ๒ ชั่วโมงครึ่ง แบ่งเป็น ๒ ช่วง ช่วงแรก ๖๐ นาที พัก ๑๕ นาที ช่วงหลัง ๗๕ นาทีโดยประมาณ เท่าที่บรรเลงมาแล้ว บรรเลงสองชั่วโมงครึ่งไม่มีหยุดพัก บรรเลงติดต่อกันไปก็ได้ผลดี ผู้ฟังสนใจดีมาก

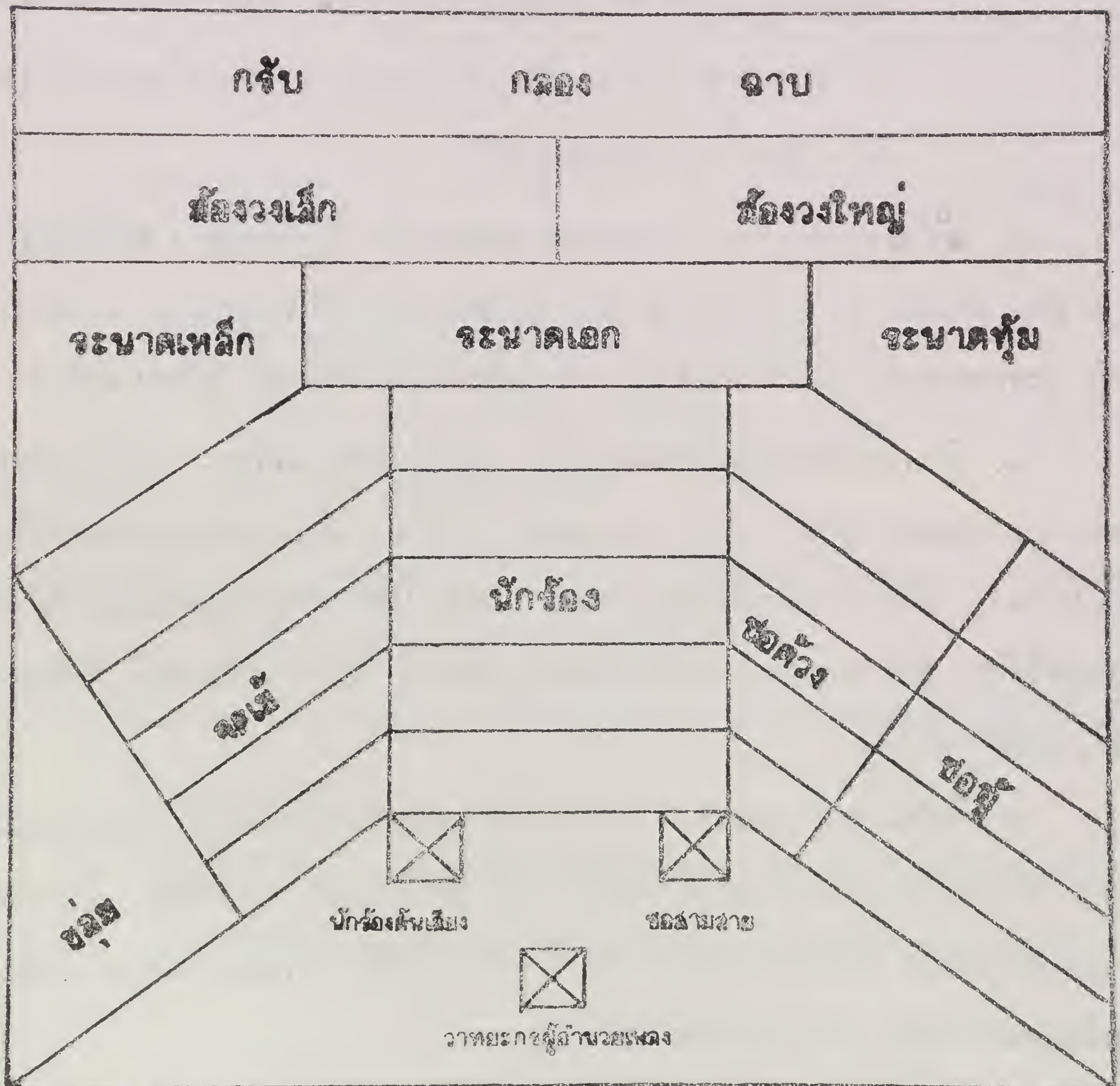
๗. **กำหนดข้อบังคับอย่างเคร่งครัด** ดนตรีมหาดุริยางค์ไทย จะต้องไม่บรรเลงเพื่อประกอบการแสดงนาฏศิลป หรือการแสดงอื่นใด ๆ ทั้งสิ้น ให้บรรเลงเฉพาะดนตรีบริสุทธิ์ (Pure Music) แม้แต่จะบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ จะต้องไม่มีการแสดงของนาฏศิลป์ ต้องแสดงดนตรีล้วน เช่น Symphony หรือ Concerto ของยุโรป คือดนตรีเพื่อดนตรี (Music for music's Sake)" เท่านั้น

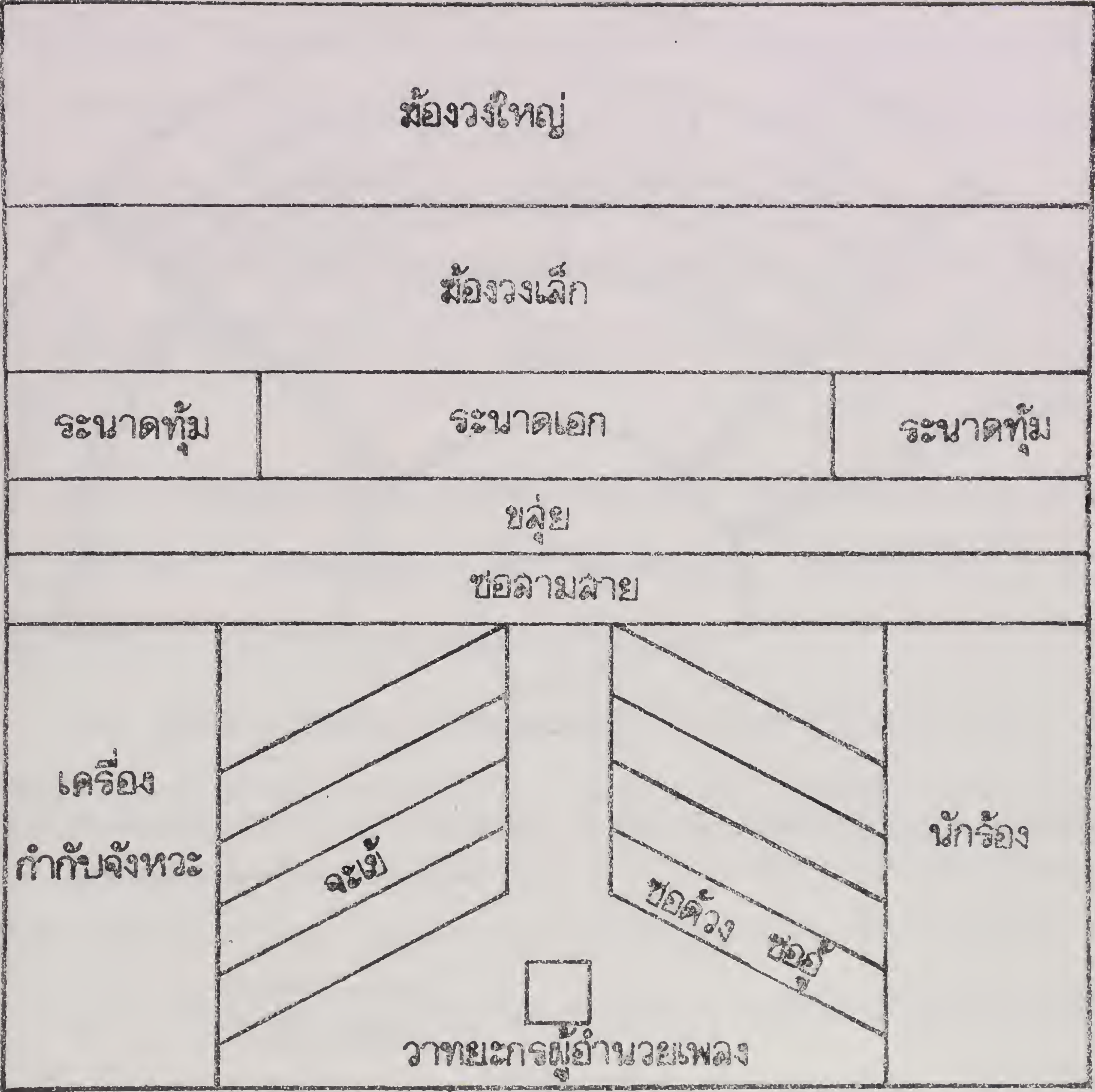
๘. **วินัยในการบรรเลง** นักดนตรีผู้บรรเลงทุกคนจะต้องอยู่ในความควบคุมของวาทยกร ต้องมีวินัยในการแสดงออกอย่างพร้อมเพรียง ทั้งในท่วงท่า อากัปกิริยา ส่งเสียงหนักเบา เร็วช้าปานกลาง รวดเร็ว นุ่มนวล รุกเร้า หรือกลมกลืน พร้อมกันในการเปล่งเสียงทุกเครื่องมือสุดแต่วาทยกร จะกำหนดเมื่อใดอย่างใด

๙. **กำหนดการวางแผนผังตำแหน่งเครื่องดนตรีดังแบบฉบับต่อไปนี้**

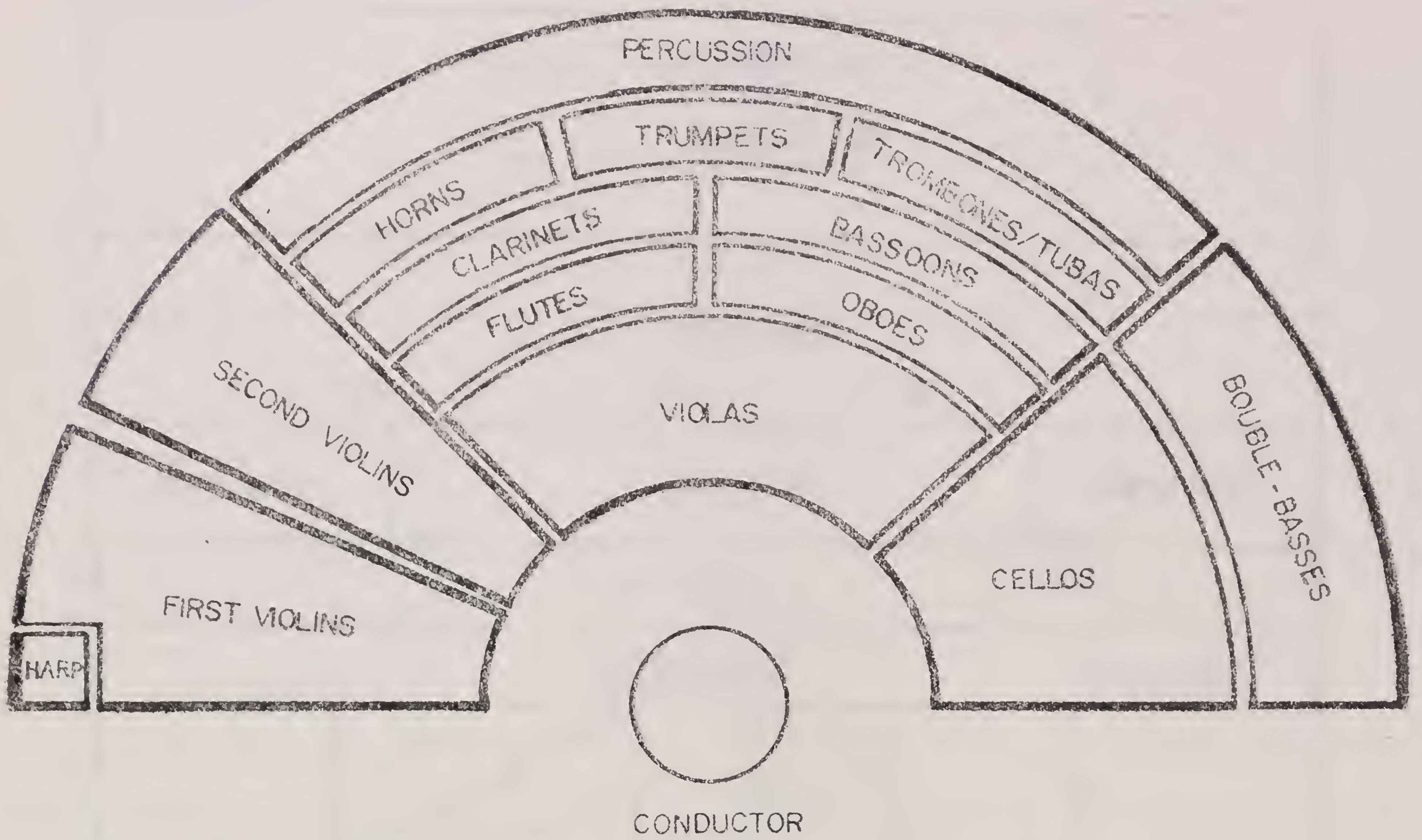
วงดนตรี มหาดุริยางค์ไทย

(จากประสบการณ์ และการเสนอแนะ)

แผนผังการจัดวงดุริยางค์ไทยซึ่งเคยจัดมาแล้ว แผนผังย่อมจัดให้เหมาะกับพื้นเวทีและความเหมาะสมของผู้อำนวยเพลงจะเห็นชอบ

แผนผังวงซิมโฟนีของยุโรปจากหนังสือหน้า 127 THE BOOK OF MUSIC ของ ARROOW BOOK LTD.
3 FITZROY SQUARE, LONDON W1P, 6JD

น.อ.สมภพ ภิรมย์ ร.น
3 กันยายน 2524

๑๐. **วาทยกร** ยืนหันหน้าเข้าหาวง ปกติจะยืนกลางหน้าสุดของวง และใช้ฉิ่งให้จังหวะแทนไม้บาตอง (Baton) ของยุโรป การเข้าออกกำกับอำนวยเพลงทุกครั้งควรได้รับการปรบมือ การจบเพลงเมื่อบรรเลงเพลงหนึ่ง ๆ จบลงวาทยกร จะต้องกลับหันหน้าคำนับมายังผู้ดู เพื่อเป็นสัญญาณว่า เพลงจบแล้วหนึ่งเพลง ผู้ฟังจะได้ปรบมือให้เกียรติ

๑๑. **ข้อควรสังวรณ์** ความดัง หนักเบาของเครื่องประกอบจังหวะสำคัญมาก อย่าให้เครื่องประกอบจังหวะดังเกินไป หรือเร่งเกินไปจนลำนำท่วงทำนองเพลง "เสียรส" หมดสุนทรีย์

๑๒. **มรรยาทของผู้ฟัง** จะต้องอยู่ในดุษณีภาพ ไม่ดื่ม ไม่รับประทาน ไม่คุย ไม่ส่งเสียง ไม่เดินไปมา ในขณะฟังเพลง เมื่อเพลงจบจึงปรบมือ เด็กอายุต่ำกว่า ๗ ขวบไม่อนุญาตให้เข้าชม ไม่มีการถ่ายภาพทำลายสมาธิผู้ฟัง ผู้แสดง

๑๓. **สูจิบัตรการแสดง** การบรรเลงทุกครั้ง ต้องจัดพิมพ์สูจิบัตรการแสดง อธิบายประวัติเพลง ผู้ประพันธ์เพลง วาทยกรคือใคร ประวัติของท่าน รายชื่อผู้บรรเลง เพื่อให้ความรู้แก่ผู้ฟัง ให้เกียรติผู้บรรเลง หากมีโฆษกอธิบายประกอบ โฆษกพูดน้อยที่สุด พูดแต่เนื้อหา งดพูดตลก โฆษกไม่ใช่จำอวด และเมื่อวาทยกรออกมายืนอำนวยเพลงแล้วบรรเลงทันที

๑๔. **การวิจารณ์** เมื่อบรรเลงไปแล้วครั้งหนึ่ง ๆ ควรจะมีการวิจารณ์ เพื่อปรับปรุงส่งเสริมหรือแก้ไขในโอกาสต่อไป เช่น บางโอกาสหรือบางลักษณะของเพลง อาจจะให้เครื่องมือดนตรี **ชิ้นเดียว** บรรเลงเดี่ยว แสดงฝีมือของเครื่องมือนั้น แล้วดนตรีที่บรรเลงรับสอดคล้องกันไป ทำนอง "คอนแซร์โต้" ของยุโรปก็ควรทำ เช่น ระนาดทุ้ม คอนแซร์โต้

๑๕. **เกียรติทางวิชาการ** โดยเฉพาะ อาจารย์ประสิทธิ์ ถาวร ควรได้รับเกียรติจากสถาบันการศึกษามอบปริญญา ศิลปดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ กิตติมศักดิ์ในทางดนตรี หรือในทางการศึกษาให้แก่ท่านเพราะ :—

๑. ท่านสร้างสรรค์ (Creat) ริเริ่มประวัติการณ์ใหม่

๒. ท่านเป็นครู อาจารย์ให้การศึกษา อบรมสั่งสอนนักเรียน นักศึกษาได้อย่างแยบคาย จัดทำ กุศโลบายในการศึกษา (Strotegy of Education) ทำให้ผู้เรียน ๒๐๐–๓๐๐ ทำได้ประหนึ่งเป็นบุคคลเดียว และเกิดสุนทรียรสในทางศิลปอีกด้วย

๑๖. **ปัญหาอุปสรรคสำคัญ** คือ หากวงมหาดุริยางค์ไม่ได้นักเรียนมาบรรเลงจะหานักดนตรีอาชีพจากไหนจำนวนมากมายเช่นนี้มาแสดง เป็นปัญหาที่ยังหาทางออกไม่ได้

จากการที่ได้ "พรรณนา" มานี้ หวังเป็นอย่างมากว่า ทางราชการโดยเฉพาะ คณะกรรมการอนุรักษ์ความเป็นไทย คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ผู้แทนราษฎร วุฒิสมาชิก คณะรัฐบาล และประชาชน ควรจะส่งเสริมกิจการของมหาดุริยางค์ไทยสืบต่อไป อย่างน้อยที่สุดควรจัดให้มี "ศาลาดนตรี (Music Hall)" เช่น คาเนกีฮอลล์ ของอเมริกา หรือเฟสติวอลฮอลล์ของอังกฤษ

จากหนังสือ "การศึกษากับการสืบทอด และเสริมสร้างวัฒนธรรม" ซึ่งกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ จัดอภิปรายโดย ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นผู้นำอภิปราย จัดอภิปราย เมื่อสิงหาคม ๒๕๑๒ ข้ออภิปรายนี้ กองวัฒนธรรม กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการได้จัดพิมพ์ขึ้นเมื่อตุลาคม ๒๕๒๐ หลังจากการอภิปราย ๘ ปี มีข้อความควรยกมากล่าว คือ.–

"ขอยกตัวอย่างเรื่องดนตรีไทย ทุกวันนี้ไม่มีการสร้างสรรค์แล้ว คือ ไม่มีการแต่งดนตรีไทยกันอีกต่อไป ดูเหมือน เพลงราตรีประดับดาว พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๗ เป็นชิ้นสุดท้าย พวกครูบาอาจารย์รุ่นเก่าที่ยังมีชีวิตอยู่ท่านเป็นคนมีฝีมือ แต่ท่านไม่ได้สร้างสรรค์อะไรขึ้น และที่น่าวิตกก็คือ ท่านก็อายุมาก ๆ กันลงไปทุกวันแล้ว ถ้าหมดท่านแล้วถึงจะอัดเทปฝีมือท่านไว้แต่จะหาใครไปเรียนให้เทียบเท่าหรือมีขึ้นมาก็ยาก" (หน้า ๓๒)

คำว่า "ทุกวันนี้ไม่มีการสร้างสรรค์แล้ว" รู้สึกว่าเป็นความรู้สึกหรือการเข้าใจผิดอย่างมาก เพราะหลังจากเพลงราตรีประดับดาวแล้ว ท่านครูดนตรีไทยได้สร้างสรรค์ (ประพันธ์เพลง) ไทยยังมีอีกหลายท่าน เช่น คุณครูบุญยง เกตุคง แต่งเพลงชะเวดากอง (ฟังแล้วมันส์พิลึก) คุณครูเฉลิม บัวทั้ง ท่านก็แต่งใหม่อีกมาก ศาสตราจารย์ ดร. อุทิศ นาคสวัสดิ์

ท่านก็แต่งอีกหลายเพลง แต่ข้าพเจ้าขอสารภาพว่า ไม่ทราบเพลงใดท่านผู้ใดแต่ง ถึงเวลาแล้วที่จะสัมมนา–สังคายนา ดนตรีไทยกันสักครั้ง ใครจะเป็นเจ้าภาพคงตอบว่า รัฐบาล หน้าที่ใคร จึงขอฝากไว้ด้วย

ในหนังสือเล่มเดียวกันนี้ หน้า ๓๓ ได้กล่าวต่อไปอีกว่า "ดนตรีไทยเดี๋ยวนี้หยุดชะงักอยู่กับที่จึงน่าจะคิดต่อไปว่าเรามีทางจะพัฒนาดนตรีของเราออกไปอีกหรือไม่ หรือว่าต้องหันไปหาฝรั่งท่าเดียว ถ้าพูดตามหลักดนตรีแล้ว ดนตรีไทยประกอบด้วยเสียง ๗ เสียง ซึ่งมีความห่างเท่ากัน ที่ว่าห่างเท่ากันนั้นเดี๋ยวนี้ไม่เท่าแล้ว **เพราะแต่ละครูเทียบเสกลผิดกันทั้งนั้น จะหามาตรฐานที่แน่นอนในเรื่องดนตรียังไม่ได้** ปี่พาทย์แต่ละวง มโหรีแต่ละวงเสียงเทียบกันไม่ได้ทั้งนั้น เล่นไปคนละทางสองทาง เอามาร่วมวงกันเข้าเกิดปัญหา"

ข้อความนี้ไม่คิดว่าจะเป็นการประณามหรือดูถูกนักดนตรีไทย แต่คิดเพียงว่าท่านผู้กล่าวประมาณสถานการณ์ผิดพลาด เพราะดนตรีไทยไม่ได้หยุดชะงักอยู่กับที่ดังท่านว่า มีการแต่งเพลงใหม่โดยเฉพาะวิธีจัดวง (orchestration) หรือการผสมประสานวงใหม่ ยิ่งใหญ่ มีพลังมีอำนาจ ในการส่งเป็นรหัสสำเนียงเสียงประสาน ทำให้เกิดสุนทรียรสใหม่ การปฏิรูปดนตรีไทยนั่นคือ "วงมหาดุริยางค์ไทย" โดยอาจารย์ประสิทธิ์ ถาวร ผู้สร้างสรรค์ ผู้เนรมิต วิญญาณดนตรีไทยใหม่ เป็นการศึกษา สืบทอด เสริมสร้างวัฒนธรรมไทยโดยเฉพาะ ดนตรีไทย

ส่วนเรื่องเสกลหรือเทคนิคของดนตรีนั้น ข้าพเจ้าไม่มีความรู้ ไม่สามารถจะออกความเห็นได้ แต่การร่วมวง "มหาดุริยางค์ไทย" นักดนตรีรุ่นแรก เด็กเริ่มหนุ่ม เริ่มสาวบรรเลงร่วมกัน ไม่เกิดปัญหา เกิดสุนทรียภาพ เกิดพลังใหม่ในดนตรี พลังและสุนทรียภาพของดนตรี "มหาดุริยางค์" ตรึงผู้ฟัง ๑,๕๐๐ คน ในโรงละครแห่งชาติให้นั่งนิ่งมีดุษณียภาพตลอดเวลา ๒ ชั่วโมงครึ่งด้วยความเต็มใจฟัง รักฟัง นั่งนิ่ง เกิดเอกภาพในการฟัง นั่นคือ "สุนทรียฤทธิ์ผลิตพลังอำนาจศิลป" ของมหาดุริยางค์ไทย ดนตรีไทยไม่หยุดกับที่ ดนตรีไทยจะไปได้ชั่วนิรันดรชั่วโลกสลาย ถ้าคนไทยสนับสนุนให้ขวัญกำลังใจ และยกย่องนักดนตรีไทยให้สมฐานานุรูป

โดยเฉพาะข้าพเจ้าเสนอบทความนี้เป็นเพียงการบังอาจ "เสนอแนะ" เท่านั้น เพื่อท่านครู ท่านผู้รู้ และนักดนตรี จะได้แก้ไขปรับปรุงตามที่ท่านเห็นสมควร เพื่อ "เอกลักษณ์" ของชาติจะได้ดำรงอยู่ตลอดไป

ดนตรีไทย เป็นมรดกทางวัฒนธรรม (Cutural Heritage) โปรดทำนุบำรุงอนุรักษ์ไว้ เพื่อความเป็น "ไท" เทอญ

"พิณพาทย์ระนาดฆ้อง ตะโพนกลองร้องเป็นเพลง
ระฆังดังวังเวง โห่งหง่างเหง่งเก่งก่างดัง"

(จาก มูลบทบรรพกิจ)

"เสียง	**ดีด**	*เสียงเป่าคล้อง*	*คลอกัน*
เสียง	**สี**	*เสียงรับพลัน*	*กู่ก้อง*
เสียง	**ตี**	*เสียงดังประชัน*	*ครบเครื่อง บรรเลง*
เสียง	**เป่า**	*เสียงร่ำร้อง*	*เร่งเร้า อารมณ์*

(โดย น.อ. สมภพ ภิรมย์ ร.น.)

